

1821 YUNAN İSYANI SIRASINDA SELANİK SANCAĞI VE İSYANA KARŞI ALINAN ÖNLEMLER

H. Veli AYDIN*

Öz

Aleksander İpsilantis liderliğinde 1821’de Eflak ve Boğdan’da başlayıp, kısa sürede Rum nüfusunu yoğun olarak yaşadığı ve görece Osmanlı kuvvetlerinin müdahalesinin zor olduğu Mora ve Akdeniz adaları gibi bölgelere yayılan Yunan isyanı, aynı zamanda Rumeli’deki önemli vilayetlerden biri olan Selanik’e de sıçradı. Vilayet merkezi ve sancağında bağlı Halkidiki yarımadası, Taşoz adası ve Ağustos kazasındaki isyan Emmanuel Papas liderliğinde ve Ortodoks dünyasının önemli ruhani merkezlerinden biri olan Aynaroz yarım adasındaki manastırlardan yönetildi ve yaklaşık bir yıl sürdü. Bu çalışma Selanik sancağındaki isyanın çıkışı, yayılışı ve Osmanlı Devleti’nin ve yerel yöneticilerin isyan sırası ve sonrasında uyguladıkları politikaları ve aldıkları önlemleri Osmanlı arşiv belgeleri ve Yunanca kaynaklardan yararlanarak incelemekte, isyanın bölgesel ölçekte hangi yöntemlerle bastırıldığını ve isyan sonrası Rum reayasına karşı devletin politikalarını ele almakta ve ihtilâle yönelik çalışmalara bölgesel uygulamalar bağlamında bir katkı yapmayı amaçlamaktadır. Ayrıca sancak yöneticilerinin isyan süresince sürekli merkez ile iletişim içinde olduğunu, merkezden gelen emirleri uygulamaya çalıştığını ve merkezi bir plan çerçevesinde isyanla mücadele ettiğini savunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Yunan İsyanı, Selanik Sancağı, Aynaroz, Ağustos Kazası, Emmanuel Papas*

Abstract

The Province of Salonika during the Greek Rebellion of 1821 and Measures Taken Against the Rebellion

The Greek rebellion, which broke out under the leadership of Aleksander Ypsilantis in 1821 in Wallachia and Moldavia, extended rapidly to the regions where mainly populated by Greek subjects and the intervention of the Ottoman forces was difficult such as Peloponnese and Aegean Islands, then spread to the province of Selanik which was one of the major provinces in Rumelia. The revolt in the peninsula of Chalkidiki, in the island of Thasos and in the town of Naoussa led by Emmanuel Papas and organized by monasteries in the Month Athos which is one of important spiritual centres of the Orthodox world and lasted for about a year in these areas. The present

* Doç. Dr., Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Tekirdağ.
E-posta: vaydin@nku.edu.tr
(Makale Gönderim Tarihi: 09.09.2018 - Makale Kabul Tarihi: 05.11.2018)

study examines the outbreak and spread of the rebellion in Thessalonica; the policies and measures that the Ottoman state and the local administrators had taken during and after the rebellion based on the Ottoman archival documents and Greek source, and also try to shed light on the methods by which the rebellion is suppressed at the regional scale and the policies of the state against the Greek rebels after the revolt. It also argues that the local rulers of the province were constantly in contact with the Sublime Port during the rebellion, and regularly tried to fulfil imperial orders from Istanbul, and struggled with rebels within the framework of a central suppressing plan.

Keywords: *Greek Rebellion, Province of Salonica, Month Athos, Naoussa, Emmanuel Papas*

Giriş

Rusya desteğiyle, Rumları ve Balkanlar'daki diğer Hıristiyanları ayaklandırarak bölgedeki Osmanlı egemenliğine son vermek ve bağımsız bir Yunan devleti kurmak amacıyla 1814 yılında Odessa kentinde gizli Filiki Eteryay derneği kuruldu. Dernek hızla Osmanlı Rumları arasında yaygınlaştı ve kısa sürede Rum cemaatinin pek çok önde gelenini bünyesine kattı. Örgüt 1818 yılında merkezini İstanbul'a naklederek, Mora, Tesalya, Selanik, Kıbrıs, Girit ve Ege adaları gibi Rumların nüfus bakımından yoğun oldukları bölgelerde şubeler açarak, üye sayısını ve propagandasını artırdı. 1820 yılında hem dernek hem de isyanın liderliğine aslen eski Eflak Beyi Konstantinos'un oğlu, Rus Çarı I. Aleksader'in yaveri olan General Aleksander İpsilantis (Ypsilantis) getirildi. Gerekli hazırlıklar yapıldıktan sonra İpsilantis beraberinde bir grup askerle Şubat 1821'de Prut üzerinden Eflak ve Boğdan'a girip isyanı ateşledi. Yaş kentinde Boğdan prensi Suços (Soutsos) ile beraber bütün Rumlar ve Hıristiyanları Osmanlı idaresine karşı ayaklanmaya davet etti. Ancak İstanbul Rum patriği tarafından aforoz edildiler. Ayrıca Rus Çarı I. Aleksander, İpsilantis'i yetkilerini kötüye kullandığı gerekçesiyle görevden alarak, Rus ordusundan ihraç etti. İsyancılar, Eflak ve Boğdan prensleri ve Rusya'dan destek bulmayınca, Osmanlı ordusunun bölgeye girmesiyle bastırıldı. İpsilantis Avusturya'ya kaçtı, orada da tutuklanarak hapsedildi.¹

İpsilantis'in Eflak ve Boğdan'da yenilgiye uğraması, İstanbul'da Rum Patriği V. Grigorios ile pek çok metropolit ve cemaat önde gelenlerinin idam edilmesi, İstanbul başta olmak üzere bazı bölgelerde Rum kiliselerinin tahrip edilmesi veya yağmalanması, Rum tüccarların mallarına el konulması ve bazı Hıristiyanların öldürülmesi gibi olaylar, 1821 yılı başlarından itibaren Rumlar arasında büyük bir tepkiye neden olarak, isyanın kısa sürede Mora yarımadası, Ege adaları, Tesalya ve Selanik bölgesinde hızla yayılmasına neden olmuştur. Aynı zamanda bölgedeki Osmanlı kuvvetlerinin Tepedelenli Ali Paşa isyanını

¹ Filetheos, 1909, s. 21-24; Prousis, 2011, s. 176.

bastırmak için uğraşması, isyanın kolayca yayılmasına ve bazı bölgelerde başarıya ulaşmasına neden olmuştur²

Dönemim Osmanlı yazışmaları ve kaynaklarında ‘*Rum Fesadı*’, ‘*Rum İsyanı*’ veya ‘*Rum İhtilali*’ olarak adlandırılan isyanla ilgili yapılan çalışmalar genellikle isyanı bütünsel olarak ele almış, Mora yarımadası ve Ege adalarında çıkan isyana odaklanmıştır.³ Bölgesel düzeyde isyana veya isyana yönelik önlemleri ele alan çalışmalar ise oldukça azdır. Bu çalışmalar, Batı Anadolu sahilleri, Sakız ve Girit adaları üzerine yapılmış, ancak isyandan ziyade devletin bastırmak için aldığı önlemler üzerine odaklanmıştır.⁴ Filiki Eteryası tarafından profesyonel bir şekilde organize edilen ve aynı zamanda başta Rumeli olmak üzere Rumların yoğun olarak yaşadıkları bölgelerde 1821 Paskalyasında başlayan isyan Osmanlı Devleti ve yöneticilerini uzun süre meşgul etmiş, pek çok bölgede bastırılması büyük kayıplara neden olmuştur. Sultan II. Mahmut’un isyanın başında verdiği şiddetli tepki ve uyguladığı politikalar, isyan ateşini söndürmek yerine daha da körüklemiştir. Daha sonra gerek Avrupa devletlerinin teşviki ve gerek yeni Rum Patriği’nin gayretiyle isyanın bastırılması yönündeki politikada değişikliğe gidilmiştir. İstimalet⁵ politikasının öne çıkarılması, Selanik sancağı ve Batı Anadolu gibi bazı bölgelerde isyanın büyümeden bastırılmasına ve bir şekilde isyana katılan veya kaçan reayanın köylerine dönmelerini kolaylaştırarak, bölgede düzenin sağlanmasına katkı sağlamıştır.

Bu çalışmada Osmanlı arşiv kaynakları ve özellikle bölge üzerine önemli çalışmaları olan Yunanlı araştırmacı Apostolos Vakalopoulos ve diğer bazı Yunanca kaynaklara dayanarak, Selanik sancağında gelişen Rum isyanı, isyanın örgütlenmesi ve isyanın bastırılmasına yönelik Osmanlı Devleti’nin aldığı önlemler ele alınacaktır. Osmanlı ve Yunan kaynakları karşılaştırılarak, olayların nasıl geliştiği ve isyana yönelik alınan önlemlerin ve sonuçlarının bir değerlendirmesi yapılacaktır. Osmanlı Devleti’nin isyanı bastırmaya yönelik merkezde aldığı kararların taşrada nasıl uygulandığı, Osmanlı taşra

² Filetheos, 1909, s. 21-24; Prousis, 2011, s. 176. Mora taraflarına asker sevk edilmek istense de yollar büyük ölçüde kapalıydı. İhtilal Golos (Volos), Yenişehir ve Selanik taraflarına sızramıştı. Golos ve Yenişehir kontrol altına alınmıştı, ancak Mora’ya ne denizden ne de karadan sevkiyat yapılamıyordu. Çamlıca ve Suluca reayaları İngiltere firkateynleri gibi savaş gemilerine sahipti. Rasim, 2000, s. 90-91.

³ Ilıcak, 2011; Bayrak 1999.

⁴ Kütikoğlu, 1986; Adıyeke ve Adıyeke, 2011; Sadece Yaşar’ın çalışması Sakız adasındaki isyanı bütün yönleriyle ele almaktadır. Yaşar, 2005.

⁵ Burada kastedilen, isyan dolayısıyla korkup, yerini yurdunu terk eden reaya ile isyana katılsa da pişman olup yurtlarına dönmek isteyen reayanın affedilip geri dönmelerinin teşvik edilmesi, el konulan mal ve mülklerinin iade edilmesi, cizye dışındaki vergi ödemelerinin ertelenmesi gibi Rum reayayı yatıştırıcı ve isyancıları uzaklaştıran teşvik politikalarıdır.

idarecilerinin isyancılara yönelik tavrı ve alınan kararların isyanın bastırılmasındaki etkisi Selanik sancağı ölçeğinde değerlendirilecektir. Bu konudaki temel kaynaklarımız Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA) Hattı Hümayun ve Cevdet tasnifinde yer alan belgelerle, Selanik Makedonya Tarih Arşivinde yer alan Selanik Şer'îye Sicillerindeki (S.Ş) kayıtlara dayanmaktadır. Ayrıca belgelerdeki boşluk, konuya ilişkin sonradan yayımlanmış Yunanca kaynaklarla da desteklenerek doldurulmaya çalışılmıştır. Selanik bölgesindeki isyana ilişkin çok sayıda Yunanca yanına karşılık Türkçe herhangi bir yayının bulunmaması, bu çalışmanın gerçekleşmesinin temel nedenlerinden birisidir. Bu çalışma söz konusu boşluğu doldurmaya yönelik küçük bir adımdır.

1. Selanik Sancağında İsyanın Başlaması ve Yayılması

Osmanlı Devleti geniş bir coğrafyada ve birçok merkezde aynı anda planlanmış böylesine organize bir isyanı bastıracak gerekli hazırlık ve araçlara sahip değildi. Özellikle, Çamlıca (Hydra), Suluca (Spetses) ve İpsara (Psara) adalarına ait silahlı gemilerin Akdeniz ve Ege'deki faaliyetleri, deniz yoluyla yapılacak asker ve mühimmat sevkiyatını büyük ölçüde engelliyordu. Karadeniz'de Ruslar tarafında yapılabilecek bir harekâtı önlemek için donanmanın önemli bir kısmı da İstanbul'da tutuluyordu.⁶ Dolayısıyla deniz kıyısında yer alan isyan merkezlerine yönelik harekâtlar büyük ölçüde kara üzerinden gerçekleştiriliyordu. Adalardan gelen Rum gemileri isyancılara silah ve malzeme yardımıyla bulunarak denizden Osmanlı güçlerine saldırılar düzenliyorlardı. Selanik ve kazasına bağlı birçok kasaba ve köyde benzer şekilde Rum korsanların saldırılarına maruz kalmıştır.

Selanik sancağındaki isyanın liderliğini Serez'in Dovišta (Emmanuel Papas) köyünden bölgenin zengin ve etkili Rum tüccarlarından Emmanuel Papas üstlenmiştir⁷. Yunan kaynaklarına göre, Papas, Serez ayanı İsmail Bey'in

⁶ Kütükoğlu, 1986, s. 134.

⁷ Yunan tarih yazıcılığı ve kaynaklarında Makedonya bölgesindeki Rum İhtilalinin lideri ve organizatörü olarak Emmanuel Papas öne çıkarılmaktadır. Ona ve isyandaki rolüne ilişkin çalışmalar, onun kişisel arşivindeki belgelere, Filiki Eteryaya ilişkin belge ve Aynaroz manastırları arşivinde yer alan çeşitli yazışma ve kayıtlara dayanmaktadır. Ancak Osmanlı arşiv belgeleri ve Selanik Şerîye Sicillerindeki döneme ilişkin kayıtlarda, Papas'ın isyandaki varlığı ve rolüne ilişkin herhangi bir bilgi veya belgeye rastlanılmamıştır. Böylesine önemli bir isyan liderinin varlığının, isyan ve isyancılara ilişkin çok ayrıntılı raporlar düzenleyen, isyancılar arasında casusları bulunan ve gelişmeleri günü gününe takip eden yerel Osmanlı yöneticilerinin gözünden kaçmış olması dikkat çekicidir. Onun özellikle Serez ayanı ve sonradan Selanik mütesellimi olan Yusuf Bey ile tanışıyor olması ve bir iddiaya göre, onunla yaşadığı bir alacak meselesi yüzünden Serez'den kaçmak zorunda kalması, onun isyan sırasında yöneticilerin 'gözünden kaçmasını' daha da ilginç bir hale getiriyor. Papas ve Aynaroz'un isyanda ön plana çıkarılmasında, 1940'lardan itibaren Yunan ulusal tarih yazıcılığının Makedonya'nın Helenik

oğlu Yusuf Bey'den alacağını tahsil edemeyip ölüm tehdidi alınca, İstanbul'a kaçar. Orada Babıali aracılığıyla Yusuf Bey'den alacaklarının bir kısmını tahsil eder. Ayrıca 1819 yılında Filiki Eteryaya üye olarak para bağışında bulunur. Aleksander İpsilantis tarafından 23 Mart 1821'de bu bölgede isyanı hazırlamak ve idare etmekle görevlendirilir. İstanbul'dan bir gemiye yüklediği silah ve cephane ile isyanı idare etmek için en uygun yer olduğunu düşündüğü Aynaroz'a gider. Bu korunaklı yerdeki 20 manastırda silah taşıyabilecek yaklaşık 3000 kişi yaşıyordu. Ancak bölgede isyan için yeterli hazırlık yapılmadığı gibi, aslında Aynaroz'da yaşayan rahip ve keşişlerin dünyasında ulusal ihtilalin bir yeri de yoktu.⁸ Papas, Esfingmeno manastırına yerleşir. Manastırın Baş rahibi Eftimios da dernek üyesiydi. Manastır daha çok isyanın ekonomik desteğini üstlenir. Papas ve isyanı organize eden keşişler İpsara adası ve diğer adalardan Osmanlıların saldırılarına karşı korunmak ve askeri harekâtlarını desteklemek için Aynaroz'a silahlı gemi göndermelerini talep ederler. İpsara Adası iki silahlı gemi yollayarak buradaki isyana destek verir. Bu gemiler Selanik açıklarında bulunan iki Osmanlı gemisine saldırıp, Longoz ve Aynaroz açıklarında büyük zarar verdiler. Aynı zamanda Aynaroz yarımadası girişindeki Provlaka'ya büyük bir askeri yığınak yaptılar.⁹ Bölgede bu gelişmeler yaşanırken, İstanbul'dan Selanik mütesellimi ve kadısına gönderilen bir fermanda, Rum taifesinin devlet-i Muhammediye ve millet-i Müsliman-ı Ahmediye'ye karşı isyana kalkıştığı, Ege adaları, Ayvalık¹⁰ ve Sisam'da bile isyan ettikleri hatırlatılarak, bölgelerinde gerekli tedbirleri almaları talep edilir. 26 Nisan 1821'de yayınlan fetvaya uygun olarak isyan eden bu zimmiler hakkında harbi ahkâmının geçerli olduğu bildirilir.¹¹

Aynaroz'daki bu hazırlıklar yanında Serez'de de önemli hazırlıklar başlamıştı. Serez Metropolitisi Hrisanthos ve yörenin bazı Rum tüccarları kentten bir kısım Rumları silahlandırarak kentin yaklaşık 12 km uzağındaki Prodromos manastırında yığınak yaptılar. Kentteki ayaklanmayı buradan başlatmayı planlıyorlardı.¹² Ancak kentin Rum ileri gelenleri isyana pek sıcak bakmadıkları

kökenlerini vurgulama, ihtilâlcî uzun geçmişi ön plana çıkarma ve bunları Ortodoksluğun manevi merkezlerinden biri olan Aynaroz'la bütünleştirme arzusunun önemli rol oynadığı görülmektedir. Emmanuel Papas'ın arşivi ve hayatı için bkz. Vakalopoulos, 1981, s. 21-43.

⁸ Vakalopoulos, 1980, s. 468-69 ve 1981, 21-43; Mamalakis, 1962, s. 3, 9-11.

⁹ Vakalopoulos, 1980, s. 470; Mamalakis, 1962, s. 5-6.

¹⁰ Dönemin tarihçileri, Ayvalık'ta çıkan olaylar, Dürrizade ile Halet Efendi arasında çekişmeden dolayı, Halet Efendiyi sorumlu tutar. Aslında isyana ve Tepedelenli Ali Paşa'ya yönelik politikalar ve isyanın başarıya ulaşamamasının sorumluluğu II. Mahmut'u bu konuda yönlendirdiğine inanılan Halet Efendi'ye yükler. Cevdet, s.307-308; Şanizade, 1274, s.142-143.

¹¹ Selanik Şerîye Sicilleri (S.Ş.) 205/125-126, 1236; Yaşar, 2015, s. 286-287

¹² Filiki Eteryaya üyesi Serezli Nikolaos Kasoumilis Serez'deki dernek üyelerine 25 Mart 1821'e Türklere karşı isyanın başlatılacağını ve hazırlıklı olmaları talimatını iletir. Aspiotis, 1992.

gibi, destek verme yanlısı da değillerdi. Çünkü 8 Mayıs 1821'de İpsara adasından gelen korsanlar Çayağzı (Orfanos) limanına baskın yapmış, bazı Osmanlı tüccarlarını esir alıp burada bulunan malları yağmalamışlardı. Bunun üzerine Serez'deki Osmanlı idarecileri Rum ileri gelenlerin dükkânlarını ve Metropolithane'yi kuşatarak silah aramasında bulunmuş ve korsanlardan tarafından el konulan malların iadesini talep etmişlerdi. Ardından Metropolit dahil 150 kişi tutuklanmış, Prodromos manastırına baskın yapılarak buradaki silah ve cephaneye el koymuşlardı. Aynı günlerde Yenice kadısı da kentteki Rum tüccar ve ileri gelenleri tutuklamış, önceden haber alan bazı Rumlar kaçabilmişti. Ayrıca Rum Patriği'nin idamı Serezlileri korkutmuştu.¹³ Dolayısıyla Serez ve Yenice Rumları bu önlemlerden sonra isyana katılma konusunda isteksizdiler. Cemaat önde gelenlerinin hapsedilmesi, silahların toplanması gibi önlemler gözlerini korkutmuştu. Bu nedenle Papas'dan harekete geçmelerine dair gelen gizli talimata uymadılar. Ayrıca Serez ve Yenice kent merkezleri ile köylerinde Türk nüfusun gayri-Müslim nüfus oranına yakın olması ve Evlâd-ı Fatihân köylerinin varlığı isyanın bu bölgeye yayılmasında caydırıcı rol oynamıştır.

Selanik sancağına bağlı Aynaroz, Serez, Yenice, Karaferye, Ağustos, Pazargah ve Poliroz gibi kaza ve nahiyelerinde bir yandan gizli isyan hazırlıkları devam ederken, bir yandan da Serez ve Yenice'dekine benzer şekilde bölgedeki Rum cemaatinin dini liderleri ve ileri gelenleri idari birimlere çağrılarak, uyarılıyor veya rehin olarak tutuluyorlardı.¹⁴ Aslında bu uygulama İmparatorluğun Rum nüfusunun bulunduğu birçok bölgede gerçekleştirilmiştir. İsyana çıkması veya saldırıya maruz kalınması durumunda rehlinler infaz ediliyordu. Benzer şekilde Selanik mütesellimi Serezli Yusuf Bey¹⁵ Selanik'te bir isyan çıkmamasından şüphelendiği veya gelişmeleri haber aldığı için Selanik'te cemaatin ileri gelenlerini huzuruna davet edip, uyarılarda bulunarak, bir kısmını Beyaz Kule'ye hapsedmiştir.¹⁶ Vakalopoulos'a göre Rum ileri gelenleri

¹³ Vakalopoulos, 1980, s. 470-471; Aspiotis, 1992.

¹⁴ Ilıcak, 2011, s. 184.

¹⁵ Yusuf Muhlis Paşa, Serez ayamı İsmail Bey'in oğludur. 1843 yılında ölümüne kadar, Eğriboz, Karlılı, Halep, Aydın ve Rumeli valiliklerinde bulundu. Süreyya, 1996, C. V, s. 1694.

¹⁶ Olaylar daha başlamadan önce, Selanik'in önde gelen Rum tüccar ve cemaatin ileri geleni Filiki Eterya'ya üye olmuşlar, toplantılar düzenliyorlardı. Muhtemelen buradaki Osmanlı idarecileri gelişmeleri yakından takip ediyorlardı. Nitekim Selanik kadısı Hayrullah Efendi, Rum Metropoliti Meletios'u ziyaret ederek, cemaatini kurallara uyması ve Mütesellim Yusuf Bey'in emirlerine uymaları konusunda uyarıyordu. Vakalopoulos, 1972, s. 99-100. Ayrıca Filiki Eterya'nın bölgedeki isyancı liderlerle ilgili yazışmalarını taşıyan üç Rum yakalanır. Yazışmaların gönderildiği yerler ve buradaki Rum cemaati liderleri tutuklanarak, isyana karşı sert önlemler alınır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Mamalakis, 1962, s. 19-20. Yakalananlardan Anania Markopoulos, Selanik'in Kolornoz köyünde, Vasilikos, Yenişehir tarafında oturan oğullarına

tutuklanmaktan korktukları için ya yerlerine kâhyalarını ya da bazı sıradan kişileri yolladılar. Yusuf Bey bu şekilde 100'ü rahip, keşiş olmak üzere yaklaşık 400 kişiyi hapsedti. Ayrıca Aynaroz berzahına adamlarını yollayarak burada oturanların silahlarını toplattı ve bu nedenle burada oturanların bazıları kaçtılar.¹⁷ Yusuf Bey bu olayların ardından Halkidiki yarım adasındaki Polygiros (Poliroz) kasabasındaki Rum ileri gelenleri tutuklamak üzere adamlar yolladı, ancak onlar çoktan kasabayı terk etmişlerdi. 17 Mayıs 1821'de Poliroz'daki isyancılar buradaki askerlere saldırarak Voyvoda dahil 14 askeri katlettiler. Ardından Pazargâh ve Kayacık'da bulunan askerlere saldırdılar. Böylece Poliroz'da başlayan isyan, Halkidiki ve Langaza köylerine yayıldı.¹⁸

Selanik'te Mutasarrıf Yusuf Bey'in Poliroz'da çıkan çatışma ve diğer olayları karşısındaki tavrı, olaylara tanıklık eden bir görgü tanığına¹⁹ göre şöyle gerçekleşti: Yusuf Bey, Rumları hem cezalandırmak hem de gözlerini korkutmak için kentte rehin tutulan Rum rahip ve ileri gelenleri katletmeye başladı, katledilenlerin kelle ve cesetlerini kentin önemli meydanlarında ibret olsun diye sergiledi. Aynı zamanda yeni tutuklamalar devam etti, Yedi Kule ve bazı kiliseler yeni rehinlerle dolduruldu.²⁰ Ayrıca Selanik'in Rum ileri gelenleri ve varlıklı Rumlardan sürekli para talep eder, Rumların bu talepleri karşılamak için Yahudilerden yüksek faizle borçlanmak zorunlu kalırlar. Benzer baskıları ve aşırı vergi talepleri nedeniyle Halkidiki yarımadasından 60.000 yakın reaya köylerini terk eder, bir kısmı da isyancılara katılır.²¹ Yunan kaynaklarınca verilen bu bilgiler, aslında isyanı önlemek, isyana katılmayı düşünenlerin gözlerini korkutmaya dönük önleyici tedbirler olmakla birlikte, uygulamada aşırıya kaçılması ve cemaatin kanaat liderlerinin cezalandırılması, bir yandan

giderken, Can Cakos ise Maden köylerinden birinde yakalanır ve Maden Emni tarafında hapsedilirler. Yapılan inceleme sonunda suçları sabit görülerek idam olunurlar. S.Ş. 205/127-128.

¹⁷ Vakalopoulos, 1980, s.471 ve 1972, s. 99-103; Hekimoglou, 1996, s. 162-163

¹⁸ Mamalakis, 1962, s. 19-20.

¹⁹ Papazoglou, Topkapı Sarayı arşivinde, dönemin Selanik kadısı Hayrullah Efendiye ait ve Seyahatname başlığını taşıyan, Sultan II. Mahmut'a sunulduğu iddia edilen kaynağa dayanarak bu bilgileri vermektedir. Yazara göre, Hayrullah Efendi bir din adamı olarak Yusuf Bey'in zalimliklerine itiraz etmiş, Yusuf Bey tarafından diğer Rumlarla birlikte hapsedilmiş, ancak İstanbul'dan gelen emir üzerine serbest bırakılınca İstanbul'a gitmiştir. Anılarını yazarak, Selanik'te yaşanan katliam ve zalimlikleri II. Mahmut'a sunmuş. Ancak Yunancaya çevirisi yapılarak bir kısmı yayınlanan belgenin aslına ait sayfaların fotoğraflarına yer verilmemesi ve buradaki bilgilerin genel hatlarıyla isyan sırasındaki Türklerin acımasız tutumunu destekler nitelikte olması, belgenin dili, özellikle yazara göre belgenin süslü stilinde yazılmış olması belgeye dair bazı bilgileri kuşkulu hale getirmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Papazoglou, 1940, s. 417-428.

²⁰ Papazoglou, 1940, s. 427.

²¹ Hekimoglou, 1996, s. 164-167.

önleyici bir etki yaratırken, diğer yandan da adeta reayayı isyana katılmaya mecbur etmiştir.

İstanbul başta olmak üzere isyanı önlemeye yönelik Rum din adamları ve ileri gelenlerinin hapsedilmesi veya bazılarının ibret için idam edilmeleri, tarihçi Şanizade'nin de vurguladığı gibi, isyanı engellemek yerine Rumlar arasında intikam duygusu yaratarak isyanın daha da yayılmasına neden olmuştur.²² Benzer şekilde Yusuf Bey'in aldığı sert önlemler Serez, Yenice, Karaferye gibi bazı bölgelerde caydırıcı olmakla birlikte, Halkidiki yarımadasında isyanın yayılmasına zemin oluşturmuştur. Aynaroz'da Emmanuel Papas, bir yandan manastır başrahipleriyle bir isyanın organizasyonu için toplantılar yaparken, diğer yandan da Osmanlı yetkililerinin gelişmeleri haber almaması için Karye (Karyes) köyünde bulunan ve Aynaroz'dan sorumlu Bostancı Haseki Halil Ağa'nın tutuklanması ve Kutlumuş manastırında hapsedilmesini sağlar. Ardından Aynaroz'un idaresi, ekonomik işler ve kutsama için beş kişilik bir komite kurulur. Mayıs sonunda Karye'ye bağlı Protato'da ilk isyan başlatılır.²³ Aynaroz'da isyan sonrası gelişmelerin anlatıldığı bölümde de görüleceği üzere, Aynaroz'daki Osmanlı idare merkezi Karye'de oturan voyvoda Halil Bey'in tuhaf bir şekilde, Osmanlı askerlerinden kaçarak buraya sığınan reaya ile isyana katılmak için Ege adalarından gelen silahlı Rum korsanlardan ve isyan hazırlığından, isyancılar tarafından tutuklanana kadar hiç haberi olmamıştır. Serbest bırakılması sonrası ise gerek ifadesinde gerekse merkeze yazdığı mektupta af talebinde bulunan papaz ve keşişleri doğrular bir şekilde, onların suçlu olmadığını, yarımada gelen silahlı eşkıyanın bu işi yaptığını iddia etmiştir.²⁴

Aynı zamanda Mora, Tesalya, Ege adaları ve Selanik bölgelerinde başlayan isyan, Rus ordusunun Rumlara yardım edeceği ve İstanbul'da büyük bir ayaklanma olacağı yönündeki söylentilerle hızla kırsal alanlara da yayılıyordu. Halkidiki yarımadasında, Aynaroz'dan sonra Kasandra ve Longoz (Sithonia) yarım adasındaki maden köyleri de isyana katıldı. İpsara adasından gelen silahlı gemiler bu yarımadaların güvenliğini sağlıyordu. Aynaroz ve Kasandra yarımadalarının ana karayla olan kıstaklarına hendekler açarak askeri yığınaklar yaptılar. Ana karada olan köylüler buralara sığındılar ve aynı zamanda da isyancıların silahlı gücünü oluşturdular.²⁵

Bu bölgelerin ardından Kavala kazasına bağlı Taşoz (Thasos) adası da 1821 yaz başlarında isyana katıldı. Adaya gelen isyancı Rumlara ait gemilerin

²² Şanizade, 1274, s. 32-33.

²³ Vakalopoulos, 1980, s. 473.

²⁴ BOA. HAT. 868.

²⁵ Vakalopoulos, 1980, s. 474.

yardımlarıyla adada bulunan Türklere saldırdılar. Adada bulunan ve saldırılardan kurtulan Türklere teknelerle kaçarak Kavala'ya sığındılar. İsyancılar adada bulunan Voyvoda'yı yakalayıp, Kavala kıyılarına bıraktılar. Yaklaşık 14 İpsara gemisi İstanbul ve Anadolu'dan isyanı bastırmak için gelebilecek yardımları engellemek üzere bölgede devriye geziyorlardı. Osmanlı idaresi Taşoz adasındaki isyanı bastırmak ve korsanları adadan atmak için adaya en yakın kara parçası ve Şarışaban (Chrisoupoli) kasabası yakınlarındaki kıyıya asker topladı, ancak İpsarahılara ait iki gemi bu kuvvetleri top ateşine tutarak adaya çıkmalarını engelledi.²⁶ Çayağzı sahillerinin muhafazasıyla görevli İbrahim Paşa merkeze gönderdiği raporunda: Osmanlı donanmasının bu taraflarda görülmemesi nedeniyle, Taşoz, Kavala ve Aynaroz sularında çok sayıda Rum korsan gemilerinin görüldüğünü, Aynaroz ile Taşoz adası arasında gidip gelen iki kayıkla bir Taşoz kayığına el koyduğunu bildirmektedir. Raporunda ayrıca burada dolaşan gemilere karadan bir müdahalenin mümkün olmadığını vurgulayarak müdahale için Selanik Mutasarrıfı Mehmet Emin Paşa'nın maiyetindeki gemilerin gönderilebileceğini, ancak onlara buralara kadar gelip gelemeyeceğinin de şüpheli olduğu belirtilerek, bu kıyılarda Osmanlı hâkimiyetinin olmadığı açıkça ortaya koymaktadır.²⁷ Deniz tarafında güvenlik olmadığı için Taşoz adası ve Halkidiki yarımadasına müdahale başlangıçta mümkün olmamış, sadece karadan müdahale yapılabilmektedir.

Yukarıda da vurgulandığı üzere Selanik sancağındaki isyanın merkez üssü bünyesinde 20 manastır ve yaklaşık 3000 rahip ve keşiş barındıran Aynaroz yarımadası, lideri de Serezli tüccar Emmanuel Papas idi. Papas faaliyetlerini yürütürken sürekli İpsilantis ile yazışıyor ve ondan gelen talimatlara uygun olarak isyanın diğer merkeziyle temasa geçerek ihtiyaç duyduğu gemi, silah, barut ve yiyeceklerin temin edilmesi için uğraşıyordu. Halkidiki yarım adasındaki isyancıların asıl hedefi, Rum korsan gemilerin desteğiyle isyana hazırlıklı olmayan Osmanlı kuvvetlerini yenerek, hızla Selanik'i ele geçirmektir. Dolayısıyla isyancılar Halkidiki'deki Pazargah ve Kalamarya nahiyelerinin Müslüman köylerine baskın düzenleyip, pek çok köyü yakmışlardı. Bölgedeki isyanın liderliğini Konstantin, Karatasos, Gatişo, Diamandis gibi çete liderleriyle (kapitanos) Papas ve Hapsa üstlenmişti. Papas bölgede bulunan küçük bir Osmanlı kuvvetini yenerek İerreso'yu (Erse) ele geçirip Stavros köyünü aldı. Ardından Trakya'dan gelecek Osmanlı kuvvetlerine karşı koymak için kuvvetleriyle birlikte Retina boğazına yerleşti. Hapsas liderliğindeki kuvvetler ise Selanik'e üç saat mesafedeki Eğribucak'a

²⁶ Vakalopoulos, 1984, s. 72-82.

²⁷ BOA. HAT. 935/40475.

mevzilendi. Bu kuvvetlerden kaçan Müslümanlar Selanik'e sığınıyordu. İsyan Ağustos (Naousa) kasabası ve Katerini'ye kadar da ulaşmıştı.²⁸

Bu saldırılar karşısında Yenice kazası kaymakamı Ahmet Bey 500 kişilik bir süvari birliği, Evlâd-ı Fatihân ve yörüklerden oluşan kuvvetiyle, Hapsas liderliğindeki asilere Sedes yakınlarında saldırarak büyük kayıp veririr. İsyancılar Vasilika köyüne çekilir. Bu çatışmalar sırasında liderleri Haspas öldürülür. Ahmet Bey, ardından Vasilika, Karaburnu ve Mesimeri köylerine girer. Galatistas köyünde büyük bir direnişle karşılaşır, fakat Ahmet Bey asileri büyük bir hezimete uğratar. Daha sonra bölgedeki diğer köylerde de kontrolü sağlar.²⁹ Soulis'e göre, isyanı bastırmak için yola çıkan kuvvetlere pek çok Müslüman köylünün yanında Yahudiler de katılır. Harekât sırasında ele geçirilen ganimetleri bunlar asker ve köylülerden ucuza satın alarak büyük kâr elde ederler.³⁰ Ancak Osmanlı kaynaklarında Selanik Yahudilerinin Osmanlı kuvvetlerine katıldıklarına dair herhangi bir kayıt bulunmamaktadır.³¹

Diğer taraftan Mora'daki isyanı bastırmak üzere büyük bir kuvvetle yola çıkan ve Selanik'e doğru ilerleyen Serasker Behram Paşa, Retina boğazına yerleşen Emmanuel Papas'ın kuvvetlerini yenerek, bölgedeki isyanı bastırmak üzere ilerler. Çatışma sırasında çok sayıda asi öldürülür ve esir edilir. Buradan kaçan isyancılar dağlara sığınır. Papas ise, Poliroz'a geçer. Burada da tutunamayarak Kasandra'ya gider. Behram Paşa Selanik yolu üzerinde isyana katılan Langaza köylerini de asilerden temizler. İsyancıların çoğu Rum korsan gemileriyle yakın Ege adalarına kaçarlar. Köylüler ise, Kasandra ve Aynaroz'a sığınır.³²

Poliroz üzerine ilerleyen Osmanlı kuvvetleri, isyancılar kaçtıkları için bir çatışmaya girmeksizin Poliroz ve maden köylerini ele geçirir. Ancak bu köylerin çoğu ve maden merkezi Sidrekapsi harap olmuş, köyleri boşalmıştır. İsyancılar ve köylüler Aynaroz, Longoz ve Kasandra yarım adalarına sığınmıştı. Bu nedenle Aynaroz'daki beşli komite Kasandra'da bulunan Papas'tan silah, barut, savaççı ve yiyecek talebinde bulunmuştur. Behram Paşa³³, Ağustos ve Katerini'deki isyanları da bastırarak Selanik'e girmek yerine Mora'ya yöneldi.³⁴

²⁸ Vakalopoulos, 1980, s. 475-477, 482; Filippidis, 1881, s.22-23.

²⁹ Vakalopoulos, 1980, s. 479-480.

³⁰ Soulis, 1940; s. 585-586.

³¹ Muhtemelen İstanbul'da idam edilen Patrik Grigoiros'un cesedinin Yahudiler tarafından sokakta sürüklenip Haliç'e atılması, buna benzer söylentilerin dolaşımına katkı sağlamış olmalıdır.

³² Vakalopoulos, 1980, s.480-481.

³³ Behram Mehmed Paşa, III. Selim devrinde vezir rütbesine getirilmiş, Trabzon, Diyarbakır, Erzurum, Aydın ve Rumeli valilikleri yapmıştır. Süreyya, 1996, C. II, s. 365.

³⁴ Vakalopoulos, 1980, s. 480-482; Mamalakis, 1962, s. 32-33.

Selanik'ten ayrılmadan önce buradaki görevini İstanbul'a danışarak, Yusuf Bey'e devreder. Yusuf Bey bu iş için uygun görülmüş ve kendisine Kasandra ve Aynaroz'daki isyanı bastırması emredilmiştir. Ayrıca Çirmen Mutasarrıfından yardım için Selanik'e asker göndermesi de talep edilmiştir.³⁵

Behram Paşa henüz Selanik'e ilerlerken önünden kaçan isyancılar Aynaroz ve Kasandra yarım adalarına sığınıp buralara yığınak yaparak, savunmalarını güçlendirmeye çalıştılar. Sahil tarafında ise İpsara gemileri güvenliği sağlıyordu. Aynaroz savunması, yarım adanın ana karayla en ince bağlantı noktası olan Provlaka'da, Kasandra savunması da Kapıcılar (Portes) köyü yakınlarındaki ince noktaya kuruldu. Olimpos'ta Anastasios Karatasos ve Angelis Gaços diğer çete liderleriyle bir toplantı yapıp Halkidiki'de isyancılara destek için isyanı Ağustos, Kastania ve Siatista kasabalarına yayma kararı alırlar. Ayrıca Olimpos dağından Kaptan Diamandis Nikolaos önderliğinde 400 savaççı destek için gelir.³⁶ Buradaki isyancıların üzerine Behram Paşa, mühürdarı Mehmet Feyzi idaresinde 5000 kişilik askeri birlik sevk eder. Bu birlikler Aynaroz'a doğu ilerlerken, denizden Aynaroz rahiplerinin yardım ve desteğiyle yaklaşık on adet Rum Korsan filikası sahile adam çıkararak, Osmanlı birliklerine beklenmeyen bir saldırı düzenler. Ayrıca Denizdeki gemilerden top atışı desteği yapılır. Bu saldırıyı Behram Paşa'nın birlikleri büyük bir mücadeleyle püskürtür. Bunun üzerine korsanlar Aynaroz'a doğru geri çekilirler. Osmanlı askerleri bunları Aynaroz boğazındaki savunma mevziine kadar takip eder. Çarpışma sırasında korsanların lideri ile rahiplerden 41 kelle ve 14 kulak alınır. Çatışma sırasında bazı askerler öldürülür, birliğin komutanı Mehmet Feyzi yaralanır. Çatışma sonrası, Kasandra, Aynaroz, Erse, Maden köylerine, Retina boğazına ve Çayağzı sahiline muhafaza için birlikler göndererek Kasandra ve Aynaroz'a yardım gelmesini engellerler.³⁷

³⁵ Behram Paşa Mora'ya gitmeden, isyanın bastırılmasında Yusuf Bey'in tek başına yeterli olup olmayacağını merkeze sorar. Şeyhülislam konağında yapılan meşveret meclisinde, Mora tarafında isyanın hızla genişlediği ve bir an önce Behram Paşa'nın oraya gitmesinin doğru olacağı; Yusuf Bey'in 'erbab-ı iktidardan olmak cihetiyle bi't-tevfik-i Teâlâ ol havali maslahatının uhdesinden geleceği' belirtilerek bir an önce Kasandra ve Aynaroz'a saldırması, destek olarak Çirmen'den asker gönderilmesi ve ayrıca Selanik ve Serez taraflarındaki Aynaroz manastırları metohlarının miriden zabt olunması kararlaştırılarak, ilgili yerlere ferman yollanması talep edilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. BOA. HAT. 1315/51279.

³⁶ Vakalopoulos, 1980, s. 484; Vasdravellis, 1940, s. 78.

³⁷ Behram Paşa merkeze yolladığı raporunda, Aynaroz'un üç tarafının denizle çevrili olması, adalardan yardım gelmesi ve içerde çok sayıda asi bulunması nedeniyle, buranın ele geçirilmesi için donanma desteğine ihtiyaç olduğunu vurgulamaktadır. Burada yaşanan çatışmada yaklaşık 600 asinin öldürüldüğünü, yaralılar ile bazı cesetlerin Aynaroz'a kaçırıldığını, bu nedenle alınan kelle ve kulak sayısının az olduğu belirtilmektedir. Ayrıca, yakalanan isyancı bir reaya sorgulanır ve elde edilen bilgilere göre: Buradaki reaya Aynaroz rahipleri tarafından isyana teşvik edilmiş ve isyan için korsan gemileri onlar tarafından buraya çağrılmıştır. Korsan

Behram Paşa'nın Selanik'ten ayrılması üzerine, merkezin onayıyla Selanik Mütesseslimi Sirozlu Yusuf Bey Aynaroz ve Kasandra'daki isyanı bastırmak için çevre vilayetlerden de asker toplamaya başlar. Harekat için gerekli top, barut ve iaşeyi tamamlayarak 26 Haziran 1821'de Kasandra'ya doğru hareket eder. Kasandra girişinde yığınak yapan isyancılar hem sayısal olarak hem de malzeme bakımında bu birliklere karşı koyacak güçte değildi. Özellikle isyancılar arasında yer alan rahip ve keşişler savunma mevziini terk etmeye başlamışlardı. Aynaroz manastırlarından Pantokratos manastırı rahipleri, eşyalarını alarak çoktan manastırlarını terk etmişti bile. Olimpos'tan yardıma gelen savaşçılardan bazıları da liderleriyle savunma hattını terk etmeye başlamışlardı.³⁸

Yusuf Bey'in Eğriboz adasına muhafız olarak tayin edilmesi üzerine, yerine Kavala ve Selanik mutasarrıfı olarak Mehmet Emin Paşa Ekim 1821'de tayin edildi. Mehmet Emin Paşa emrindeki birliklerle kısa sürede Kasandra girişinde mevzilenmiş isyancıları yenilgiye uğrattı. İsyan lideri Emmanuel Papas dahil, hayatta kalanlar İpsara gemileri tarafından kurtarılarak Sikiathos ve Skopelos adalarına götürüldüler. Papas, Skyros adasına ulaşmadan yolda ölür. Kasandra'daki yenilgiyi haber alan Aynaroz'daki rahipler ve isyancılar isyanın başarıya ulaşamayacağını düşünerek, uzlaşma yollarını ararlar. Mehmet Emin Paşa hem Aynaroz hem de Taşoz adasına teslim olmaları yönünde bir çağrı yapar. Bunun üzerine her iki bölgeye birer heyet gönderilerek teslim koşulları görüşülür ve isyan son bulur.³⁹

2. İsyanın Bastırılması ve İsyanın Merkezi Aynaroz'un Teslim Olması

İsyancılar, Sol Kol üzerinden Selanik'e gelebilecek Osmanlı askeri yardımını engellemek için Çayağzı limanı ve deniz kıyısındaki Stavros yakınlarındaki Retina boğazına yerleşerek yığınak yaptılar. Çayağzı ve Taşoz adası yakınlarında bulunan Rum korsan gemileri de Osmanlı askeri birliklerinin geçişini engellemek ve isyancılara destek olmak için bu bölgede devriye geziyorlardı. İsyancılar, kaptan olarak adlandırdıkları çete liderlerinin komutasında hareket ediyorlardı ve buraya katılanların büyük çoğunluğu silah ve savaş deneyimi olmayan köylülerden oluşuyordu. Elllerinde düzenli orduyla

gemileri reyanın kadın, çocuk ve değerli eşyalarını adanın yakınındaki Eşek (Ammouliani) adasına götürmüş, savaşa elverişli olanları içeride bırakarak silahlandırmışlardır. Ayrıntılı bilgi için bkz. BOA. HAT. 940/40578, 12 Temmuz 1821.

³⁸ Yunan isyanı, ulusal ihtilâlden ziyade yaygın bir çete ayaklanmasıydı. Liderleri işlerine yaradığı zamanlarda savaşır ve aralarında ciddi bir koordinasyon yoktu. Hatta kendi aralarında bazen rekabet nedeniyle çatıştıkları da oluyordu. Vakalopoulos, 1980, s. 485; Prousis, 2011, s. 177.

³⁹ Vakalopoulos, 1990, s. 153-157.

mücadele edebilecek ölçüde silah ve malzeme de bulunmuyordu. Dolayısıyla Mora'ya gitmek üzere Selanik taraflarında gelen ve yol üzerindeki isyanı bastırması yönünde emir alan Behram Paşa kuvvetleri önünde başarı sağlayamadılar. Korsan gemilerinden de bekledikleri desteği alamadılar. Yukarıda da anlatıldığı üzere Retina boğazında asilerin yenilmesi, ele geçirilenlerin öldürülmesi veya esir edilmesi, yol üzerindeki isyancı köylerin tahrip edilmesi, isyancılar arasında korku ve umutsuzluğa neden oldu. İsyanın lideri Emmanuel Papas yanında 200 kişiyle Poliroz'a kaçtı. Burada yapılan toplantıda, isyancıların Kasandra ve Aynaroz'da toplanıp savunma hattı oluşturmaları ve ardından korsan gemilerin yardımıyla Selanik'e saldırımları planlandı.⁴⁰

Behram Paşa'nın Mora'ya devam etmesi ve Selanik mütesellimi Yusuf Paşa'nın da Eğriboz Muhafızlığına atanması üzerine, Kavala ve Selanik Sancakları mutasarrıflığına serasker Behram Paşanın kapı kethüdası Mehmet Emin Paşa atanır.⁴¹ Mehmet Emin Paşa, Behram ve Yusuf Paşaların yarım bıraktığı isyanı bastırma işini hızla üstlenir. Ellindeki birliklerle hızla Hakidiki yarımadasında isyan üstlerinden Kasandra'ya yönelir. İsyancılar adalardan beklediği para, cephane ve erzak yardımı alamamış, sadece İpsara'dan iki gemi gönderilmiştir. Retina boğazındaki yenilgi ve Selanik'in diğer bölgelerine isyanın yayılmaması, çıkan küçük isyanların hızla bastırılması, Aleksander İpsilantis'in başarısızlığı ve beklenen yardımların gelememesi hem Kasandra hem de Aynaroz'daki isyancılar üzerinde olumsuz bir etki yarattı. Bu arada Halkidiki'de Vasilika, Kapıcılar ve Ormilia gibi bazı köylerden bölgedeki Osmanlı askerlerine saldırılar düzenlenerek hem Osmanlıların bölgeden uzaklaşması hem de Kasandra ve Aynaroz'daki savunma hattının eksikliklerinin tamamlanması için zaman kazanılmaya çalışıldı.⁴²

Bu arada, Papas, Aynaroz'daki bazı manastırlardan beklediği para ve cephane yardımını da alamadı. Ayrıca Selanik'ten Mehmed Emin Paşa'nın Temmuz 1821 başlarında Aynaroz'a bir haberci yollayarak isyandan vaz geçmeleri ve isyancılar destek olmamaları karşılığında, isyan öncesi statülerinin devam edeceği yolunda güvence verildiği bilgisini alır. Rahiplerin

⁴⁰ Behram Paşa Pravišta (Elefteroupoli) üzerinden Retina boğazına saldırır. Buradaki asileri yenerek Selanik'e doğru ilerler. Yol üzerinde Maden ve Langaza hassına bağlı yirmiden fazla köyü isyancıardan temizler. Birkaç bin isyancıyı kılıçtan geçirerek, bunlardan alınan kulak, kelle ve bayrakları bir posta tatarıyla İstanbul'a yollar. Bunlar Topkapı Sarayı girişinde teşhir edilir. Buradan kaçan asilerin Aynaroz, Şike (Longoz) ve Kasandra'da olduklarını, Aynaroz rahiplerinin bu isyanın önderi ve tahrikçisi olduklarını bildirecek, buralara yönelik acil tedbirlerin alınması gerektiğini belirtiyor. BOA. HAT. 940/40578; Mamalakis, 1962, s. 32-33.

⁴¹ Şanizade, 1274, s. 141.

⁴² Mamalakis, 1962, s. 51-54

savaşa isteksizliği ve yardım göndermemelerini buna bağlar. Bu arada Kasandra üzerine sefere çıkan Osmanlı askerlerine deniz üzerinden çıkarma yaparak saldıran isyancıların büyük bir kısmı öldürülür, bir kısmı da esir alınır. Öldürülenlerin kelleleri Selanik'in Vardar kapısında ibret olması için teşhir edilir. Ayrıca Kasandra savunma hattındaki İsyancı liderlerinden biri buradaki durum ve Papas'ın planları hakkında Osmanlı askerlerine bilgi verir.⁴³ Mehmet Emin Paşa bu saldırılardan sonra Selanik'ten Kasandra savunma hattına gelir. Mehmet Paşa, bir Yahudiyle haber yollayarak teslim olmalarını ve teslim durumunda başlarına bir şey gelmeyeceği garantisini verir. Ancak isyancılar Paşa'nın çağrısına olumsuz yanıt verirler. Bunun üzerine saldırıya geçen Osmanlı ordusu direnişi kırarak Kasandra'ya girer. Büyük kısmı yok edilen isyancılardan kurtulanlar ormanlık alanlara kaçarak veya denizde bekleyen İpsara gemilerine binerek kurtulurlar. Papas adamlarıyla birlikte Aynaroz'a doğru yolla çıkar, ancak manastır rahiplerinin teslim olma kararını yolda öğrenince yardımcılarıyla birlikte Aynaroz'dan bir gemiye binerek Çamlıca adasına doğru yola çıkar. Ancak yolda Skopelos adası yakınlarında gemide ölür.⁴⁴

Kasandra yenilgisiyle ilgili haber Aynaroz'a ulaşınca, büyük bir paniğe neden olur. Mehmet Emin Paşa Aynaroz'a haber yollayarak Kasandra'nın alınışını bildirip isyancıları oradan kovmaları, silahları teslim etmeleri karşılığında bağışlanacaklarını ve manastırlarının kurtulacağını bildirir. Hilandar ve diğer manastırların başrahipleri Kutlumuş manastırında toplanarak durum değerlendirmesi yaparlar. Papas'ın Aynaroz'daki tam yetkili temsilcisi toplantıya davet edilmez. Yapılan toplantıda, bütün suç Emmanuel Papas, yardımcısı Nikiforos ve Esfingmeno manastırı başrahibi Eftimos'a atılarak teslim olma kararı alınır. Aynı zamanda Kutlumuş manastırında hapsedilen Aynaroz voyvadası Haseki Halil Bey serbest bırakılır. Halil Bey'i yanlarına alan manastır temsilcileri, Kasandra'da bulunan Mehmet Emin Paşa'yı ziyarete

⁴³ Mamalakis, savunma hattında yer alan Rum liderlerden Kasoumilis'in verdiği bilgiye dayanarak, savunma hattı ve Papas'ın planlarına dair bilgilerin Osmanlılara içerden Yannoulis adında biri tarafından verildiğini, Mehmet Emin Paşa'nın da bu bilgilerden yararlanarak savunma hattına, deniz üzerinden oldukça sığ olan gizli bir yerden geçerek saldırdığını ve böylece başarı kazandığını iddia etmektedir. Ancak bu açıklama büyük ölçüde Papas'ın başarısızlığını açıklamak için kullanılmaktadır. Mamalakis 1962, s. 84-85. Behram, Yusuf ve Mehmet Emin Paşaların gönderdikleri raporlarda bu yönde bir bilgi yoktur. Ancak isyan sırasında ve sonrasında Aynaroz'daki olayları haber almak için buraya casus yollandığı, casuslardan elde edilen bilgilerin İstanbul'a yollandığı bilinmektedir. Yanya Muhafızının merkeze yolladığı raporunda 'Aynaroz tarafından celb-i hâvâdis için mâhsus casus gönderilmekle bundan böyle isticlâb olunan hâvâdis yine tahrir olunur' şeklindeki ifadesi bunu doğrular niteliktedir. BOA. HAT. 925/40206.

⁴⁴ Mamalakis 1961, s. 94-95

gideredek af dileklerini bildirirler.⁴⁵ Bu arada, yukarıda da vurgulandığı üzere Papas ile birlikte isyan liderleri de yarımadaı hızla terk ederler.⁴⁶ Ardından Aynaroz'a bin kadar süvari ve piyade gönderilerek manastırlar zapt edilir. İsyancılar ve saklanan silahlar araştırılır, aynı zamanda da manastır ve kulelerin içindeki veya dışında yer alan oda, mahzen ve emlak kıymetleriyle birlikte kaydedilerek defteri İstanbul'a gönderilir. Ayrıca her manastıra birer baş papaz ve bunların üzerine bir metropolit atanmasının buranın idaresini kolaylaştıracağı bildirilir. Mevcut silah ve cephane toplanarak el konulur.⁴⁷ Ayrıca burada bulunan maden köyleri reayaları istimalet verilerek yurtlarına gönderilir.⁴⁸

Bu arada Mehmet Emin Paşa'nın karargâhında (Koumitsa) her manastırı temsilen beşer kişi olmak üzere 100 rahip bulunuyordu⁴⁹. Yarımada

⁴⁵ Haseki Halil, Mehmet Emin Paşa karargâhında sorguya alınarak olayların nasıl geliştiği öğrenilmeye çalışılır. Ancak Halil Bey'in oradaki gelişmelere dair bir bilgi vermediği, sürekli papazların suçlarını saklamaya çalıştığı görülür. Bunlardan neden memnun olduğu sorulduğunda ise, 'bu millet bana elem ve keder tertib etmez' diyerek ifadesini imzalayıp, huzurdan ayrıldığı Mehmet Paşa'nın yanına bir daha uğramadığı için Aynaroz hakkında sağlıklı bir bilgi alınmamıştır. Haseki Halil'in yerine yeni bir voyvoda atanması talep edilmiştir. BOA. HAT. 928/40297 C, 11 R 1237 (5 Ocak 1822). Bu talep üzerine, Haseki Halil İstanbul'a gönderilir, yerine dindar ve işgüzar Haseki Hasan voyvoda olarak tayin edilir. BOA. HAT. 863/38512, 11 C 1237.

⁴⁶ İsyan katılıp, lider kadrosu içinde yer alan keşişler Kefolanya Rumlarına ait bir gemiyle kaçarken gemideki korsanlar 'ne Rum gavuruna ne Müslümana biradersiniz, gavga etmek yerine müşarinileyh Mehmet Paşa'yı içeri aldınız, firar eylediniz' diye bunlarla kavga ederek hepsini Mora'ya bıraktıklarına dair Mehmet Paşa'ya bir bilgi ulaşır. BOA. HAT. 925/40206; 901/39602, 9 R 1237.

⁴⁷ İlk kontrollerde 6 top, 400 tüfek, 111 tabanca, 29 hançer ve 20 kadar kılıç teslim alınmıştır. Manastırların birbirinden uzak olması hem aramaları hem de bunların nakillerini geciktirmiştir. Daha sonra yapılan kontrollerde Aynaroz'da ele geçirilen küçük ve büyük top sayısı 55'e ulaşmış ve bunlar Selanik'e sevk edilmiştir. BOA. HAT. 901/39602, 9 R 1237; 867, 25 R 1237.

⁴⁸ Mehmet Emin Paşa Kasandra, Sykes (Longoz) ve Aynaroz'un 'fethi ü teshiri' üzerine İstanbul'a gönderdiği bu raporunda, yarımada papaz veya keşiş kıyafetinde olan eşkiyanın buradan firar ettiğini, bundan böyle buraya benzer kişilerin girmemesi için gerekli uyarıların yapıldığını bildirerek bu bölgelerde ve Aynaroz yakınlarındaki Eşek Adasında yeni kaleler inşa edilir ve yeterli miktarda asker bırakılırsa, eşkiya taifesinin buralara bir daha yerleşmeyeceğini bildirir. Bu bilgiler Şeyhülislam Efendi'nin konağında gerçekleştirilen toplantıda tartışılarak bu öneri doğrultusunda İstanbul'dan mühendis ve mimar yollanarak bu kalelerin inşası için çalışmaların bir an önce başlaması kararı alınmıştır. BOA. HAT. 868; 863/38477; 931/40336; 928/40297; 925/40206; 901/39602; 868; 663/38477; Mamalakis, 1962, s. 94-107.

⁴⁹ Mamalakis bu rahiplerin, Hilandar Manastırında yapılan toplantının ardından, Haseki Halil Bey'i Kutlumuş manastırından alarak Mehmet Emin Paşa'nın karargâhına gittikleri yazmaktadır. Ancak Osmanlı belgelerinde ilk birkaç kişiden oluşan rahip heyetinin geldiği, teslim olduktan sonra Aynaroz manastırları ve mahzenlerini kontrol etmek için giden Osmanlı askerlerinin manastırların başrahiplerini tutuklayarak, karargâha getirdiklerine dair bilgi yer almaktadır. Muhtemelen af şartlarının konuşulması ve arzuhalin yazılması için bu rahipler oraya getirilmiş olmalıdır. BOA. HAT. 901/39602, 9 R 1237.

güvenliğin sağladığından emin olunduktan sonra, rahiplerden pişman olduklarına ve af dilediklerine dair bir arzuhal talep edilerek onay için İstanbul'a gönderildi. Gönderilen arzuhalde, rahipler af bedeli olarak devlete 2000 kese, Paşa'ya asker ulufesi ve masraflar için 1000 kese, yıllık olarak Ceb-i Hümayun ve cizye için önceden ödedikleri verginin iki katını, Aynaroz'un güvenliği için yarımada asker gönderilmesini, af bedelinin yarısını peşin ve diğer yarısını üç ay içinde ödemeyi taahhüt ediyorlardı. Bu teklif Babiali'de toplanan meşveret meclisinde tartışılarak Taşoz reayasının affında uygulanan şartların benzerinin uygulanması önerilmiştir. Buna göre, manastırların el konulan metohileri iade edilecek, ödeye geldikleri vergileri ve cizyeleri iki katına çıkarılacaktı. Tazminat olarak ödemeyi teklif ettikleri paranın ileride Rusya'nın şikâyetine neden olacağı gerekçesiyle kabul edilmemesi önerilir. Ancak İngiltere'nin Yedi Adalar'da tazminat aldığı belirtilerek isyancıların ekonomik gücünü kıracağı gerekçesiyle tazminatın alınması yolunda karar çıkar. Ayrıca Aynaroz rahiplerinden birkaçının asayiş temin edilinceye kadar rehine olarak İstanbul'a yollanması da öneriler arasındadır.⁵⁰ Teslim olup aman dileyenlerin affedilmesi hem yabancı devletlerin müdahalesini engelleyeceği hem de şeriat gereği olduğundan, suçlarını itiraf edip af dilemeleri şartıyla kabul olunacağı vurgulanır. Ayrıca Aynaroz'un Rum reyası arasında önemli bir yeri olduğu, bunların af dileklerinin diğerlerine de iyi bir örnek olacağı belirtilerek Taşoz adası reyasına uygulan şartlarda affedilmelerinin uygun olacağı bildirilerek, devletçe konulan şartların yerine getirilmesi karşılığı af talepleri kabul edilir. Gelen emirde bu şartlar şöyle sıralanıyor: Aynaroz'da her yerin araştırılarak bütün silahlar ve harp malzemeleri teslim edilecek. Cizyeleri maktuen değil, kişi başına alınacak. Manastırlardan bazı rahipler İstanbul'da rehin olarak tutulacak.⁵¹ İsyan sırasında ödemekle yükümlü oldukları ve

⁵⁰ Meşveret meclisindeki görüşmede Rum isyanının Osmanlı Devleti'ne ekonomik maliyetinin 100 bin kesenin üzerinde olduğu vurgulanarak, zararın tazmini için İngiltere'nin İyonya'daki Yedi Adalar'daki isyanı bastırırken donanma masraflarını ada halkına tazmin ettirdiği vurgulanarak, bu uygulamaya Rusya'nın itiraz edemeyeceği vurgulanır. Bu nedenle tazminatın kabul edilmesi ve Mehmet Emin Paşa'ya önerilen paranın verilmesi Sultan Mahmut tarafından uygun görülür. BOA. HAT. 888/39264.

⁵¹ İstanbul Bostancıbaşına bağlı hapishanelere Aynaroz'daki 20 manastırı temsilen gönderilen söz sahibi ve maslahatgüzar papaz ve keşişlerden 10'u, her yıl yerlerine gelenlerle değiştiriliyor ve rehin işlemi böyle devam ettiriyordu. Sultan Mahmut bir hattında rehin için kendi rızasıyla gelen bu papaz ve kocabaşılara mahpus muamelesi yapılmayıp, hafifçe tutulmalarının Bostancıbaşıya tenbih olunmasını istiyor. BOA. HAT. 863; HAT. 838. Aynaroz'a ilişkin alınan rehin ve asker bulundurma işlemi 1830 yılında sonra eriyor. Kazım, 1331, s. 1189; Eyice, 1991, s. 267-269. Ayrıca isyanın bastırılması sonrası verilen düzene göre Aynaroz'un idari merkezi olan Karye'de her manastırın başrahiplerinin bulunduğu bir meclis oluşturulur. Bu meclis lonca olarak adlandırılır. Tanzimat döneminde Aynaroz, kaza yapılır ve bir kaymakam atanır. Kaymakama bağlı olarak, nüfus kâtibi, posta ve telgraf memuru, rusmat memuru, komiser

ödemediklerin vergileri ödeyecekler. Ceb-i Hümayun'a ödeye geldikleri vergileri, af taleplerinde taahhüt ettikleri üzere iki katı ödenecek. Son olarak yarımada yeterli miktar asker buldurulacaktı.⁵² Rahipler öne sürülen bu şartları kabul ettikleri için merkezden affedildiklerine dair bir ferman gönderildi⁵³. Başlangıçta korkarak yerini terk eden ve geri dönmek isteyen reyaya uygulanan af koşulları burada da uygulanmış, bunun yanında Taşoz adasına verilen af şartları aynen burada da geçerli olmuştur.⁵⁴ Böylece, isyan merkezi ele geçirilmiş, isyan liderleri adalara kaçmak zorunda kalmış, Halkidiki'de güvenlik sağlanmıştır.

Sancaktaki isyanın batı tarafındaki diğer önemli üslerinden biri olan Ağustos kazası, Kasandra'daki isyancıların yenilmesi ve buradaki isyanın bastırılması üzerine Aynaroz gibi teslim olup af talebinde bulunur. Bunlara daha önce belirlenmiş af şartlarına göre ellerindeki mevcut silahları teslim şartıyla aman verilmiştir. Ancak ordunun Aynaroz'la ilgilenmesi nedeniyle, af için gerekli şartları yerine getirmekten kaçınmışlardır. Ayrıca kazanın kocabaşları Mehmet Paşa'nın temsilcisiyle doğrudan buluşmaktan kaçınarak yerlerine temsilci göndermişler ve silahlarının olmadığını bildirmişlerdir.⁵⁵ Bunun üzerine, Mehmet Emin Paşa 1822 yılı içerisinde Sancak dahilindeki son isyan

vekili, iki polis, jandarma memuru, liman idaresi, karantina idaresi ve reji memurları görev yapıyorlar. Bu uygulama, bölge Balkan savaşlarında elden çıkana kadar devam etmiştir. Sofronos ve Alagozoglou, 1901, s. 60-61.

⁵² 1760 yılına kadar Aynarozlular Osmanlı Devleti'ne hiçbir vergi vermiyordu. İviron, Lavro ve Vatopedi manastırları ile devlet arasında yaşanan uzun davalar sonunda Aynaroz, Ceb-i Hümayuna 37000 kuruş vergi vermeye başlamıştır. Sofronos Efendi, 1901, s. 44.

⁵³ Aynaroz rahiplerinin Kasandra yenilgisi üzerine Mehmet Emin Paşa'ya voyvoda Haseki Halil Bey'in imzalı bir pusulasıyla birkaç temsilci yollayarak, aman dileyip, affedilmelerini talep etmişler. İstanbul'a gönderdikleri arzuhallerinde kendilerinin sadaka ile geçinir fukaradan oldukları, Selanik kazalarından bazı reyanın korkularından dolayı oraya sığındıkları, adalardan silahlı Rum eşkiyanın da gelerek burayı kontrol altına aldıklarını ve korkularından bunlara karşı koyamadıklarını, isyanın böyle geliştiğini yazarak, suçlarının olmadığı ve kendi kontrolleri dışında olayların geliştiğini iddia etmişler. Arzuhalle birlikte gönderilen Haseki Halil'in Bey'in mektubu da bu ifadeleri destekleyici niteliktedir. Ancak Osmanlı yöneticilerinin buna inanmadıkları, rahiplerin işin içinde olduklarına inandıkları anlaşılıyor. Dolayısıyla, rahiplerden isyana katıldıkları için pişman olduklarını ve bu nedenle affedilmelerini talep etmeleri halinde, arzuhallerinin değerlendirileceği bildirilmiş. Daha sonra gelen istiman ve af arzuhaline göre, af işlemi başlatılmıştır. Geciken cizyeyi iki kat ödeme teklifleri, devletin zararına olmasına rağmen kabul edilmeyerek kelle başına alınması talep edilmiştir. BOA. HAT. 888/ 39107; 868, 9 Ra 1237;865, 19 R 1237. Bu arada adayı 600'den fazla papaz ve keşişin korkularından adalara firar etmiştir. Buranın muhafazası için gönderilen Enderun ağalarından birinin raporuna göre, firarilerin sayısının 1500'ü geçtiği tahmin edilmektedir. İsyan öncesine göre, yarımada papaz ve keşiş nüfusunun yarısını kaybetmiştir. BOA.HAT. 868 Z 1237.

⁵⁴ BOA. HAT. 888/39264-39106; 868; 865; 863; Mamalakis, 1962, s. 94-107

⁵⁵ BOA. HAT. 878/52279.

noktaları olan Kalindros, Kastanias ve Ağustos kasabalarını Zafirakis, Karatasos ve Gaços liderliğindeki asilerin elinde kurtararak buralarda da düzeni sağlar⁵⁶. Zafirakis öldürülür, diğer liderler İpsara gemilerine sığınarak bölgeden kaçar.⁵⁷ İsyan liderlerden Karatasos ve Gaços'un, Kaptan Dimamandis ve Tomyalı Konstantin ile birlikte Taşoz adasına saldıracaklarına dair bir bilgi Avusturya tercümanı vasıtasıyla elde edilir. Bunun üzerine Çayağzı'nda gerekli tedbirler alınır. Bu arada Konstantin af talebinde bulunur. Bunun üzerine Taşoz voyvodası Konstantin'in Taşoz adasında kalmasını, Selanik Mutasarrıfı İbrahim Paşa ise onun Gümülcine veya İskeçe'de tutulmasını önerir. Bu arada Karatasos, Gaços ve Diamandis kaptanlar ise Karaferye Derbend Ağasına başvurarak af talebinde bulunurlar. Ancak bunların amaçlarının Karaferye ve Vodina'da silahlı adamlarıyla dolaşarak ulufe almak olduğu belirtilerek afları uygun görülmez⁵⁸. Sancakta düzenin tamamen sağlanmasından sonra, isyancılara ve isyan sonrası uygulanması kararlaştırılan önlemler hızla devreye sokularak isyan tamamen bitirilir. Böylece Osmanlı belgelerindeki ifadeyle bölgenin 'yeniden fethi' tamamlanmış olur. İsyan bastırıldıktan sonra, Maden ve Aynaroz dağlarında isyan kaçakları eşkıyalığa devam etmiştir. Bunlar hızla takip edilerek etkisiz hale getirilmiş ve bölgede güvenlik sağlanmıştır.⁵⁹

İsyanın sancakta bastırılmasından sonra, bölgede isyanın teşvik edilmesini engellemek ve korsanların saldırılarını önlemek üzere Selanik sahillerinde Osmanlı donanmasına ait gemiler devriye görevine başlamıştır. Bu devriye görevi sırasında Limni Adası ile Aynaroz sahilleri arasında 48 Rum

⁵⁶ Mehmet Emin Paşa, Kasandra ve Aynaroz meselesi halledildikten hemen sonra bu bölgelere hareket etmesi gerektiğini bildiren, bu sefer için izin talebinde bulunmuştur. Ayrıca Selanik'te hava muhalefeti olduğu için, hava düzeline kadar 15 gün Selanik'te ikamet talep etmiştir. II. Mahmut Hattında 'Müşarinileyh doğru yola giriyor İnşallahû Teâla dediği gibi rabıtaya verir' diye belirterek emir yazılmasını ister. BOA. HAT. 857, 5 Ocak 1822.

⁵⁷ BOA. HAT. 888/ 39107; Vakalopoulos,1984, s. 78-82; Filippidis, 1881, s. 22-23, 42-43; Choinidis, s. 213-217

⁵⁸ Konstantin için Taşoz Voyvodası, affedilerek adada kalmasının Rum korsan gemilerinin buraya uğramasını engelleyeceğini savunarak, orada tutulmasının doğru olacağını belirtmektedir. BOA. HAT. 873. Ayrıca Karatasos, Gaços ve Diamandis'in yeniden Osmanlı Devleti hizmetine girme ve af talepleri, bunların Yunan tarih yazıcılığındaki yiğit Makedonya savaşçıları imajıyla da ciddi bir çelişki içindedir. İddiaya göre, burada kaybedince, Mora'ya giderek ihtilale destek vermiş ve ihtilal mücadelesinde önemli görevler üstlenmişlerdir. Bu belgeden anlaşıldığı kadarıyla, af talepleri reddedilince, Mora'ya gitmişlerdir. Bu bilgiler, bu tür çete liderlerinin ihtilal ile ideolojik bir bağlarının olmadığını, kişisel çıkarlarına göre hareket ettiklerini destekler nitelikte bilgiler vermektedir. Karşılaştırma için bkz. Vakalopoulos, 1982, s. 138, 144.

⁵⁹ Bunların birkaç bölük halinde gezdikleri ve yakalanmaları için çaba sarf edildiği belirtilerek, boş olan Eşek adasına gelen bir korsan kayığı, buradaki askerler tarafından engellenmiş, çıkan çatışmada, 3 kelle ve 8 dil alınmış. Diğerleri kaçmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Selanik mutasarrıfı İbrahim Paşa'nın şukkası. BOA. HAT. 702.

teknesine tesadüf edilerek, büyük bir çatışma yaşanmış. Rum teknelerinden bazıları Aynaroz açıklarına kaçmışlar, ancak takip edilerek ateş altına alınmışlardır. Gemilerden altısı batırılırken, üçü ağır hasar almıştır. Toplamda 10 gemi batırılmış, geri kalanları ise kaçmak zorunda kalmıştır.⁶⁰

3.Selanik Sancağı'nda İsyân Sırası ve Sonrasında Alınan Önlemler

Eflak ve Boğdan'da Aleksander İpsilantis'in liderliğinde çıkan isyan İstanbul'da şaşkınlıkla karşılanmış ve devlet yöneticileri panik için de çözüm yolları aramaya başlamıştı. İsyanın boyutu ve yayıldığı alanlar bilinmediğinden, aynı zamanda Tepedelenli isyanını bastırmakla uğraşan Babıali isyanı bastırma ve önlemeye yönelik klasik önlemlerini almaya başladı. Merkezde alınan bu önlemler hem İstanbul'da hem de taşrada hızla uygulamaya konuldu. Dolayısıyla Selanik sancağındaki önlemler, çoğunlukla merkezden gelen emirlere uygun olarak alınıyordu, merkezin iradesi dışında başka bölgesel bir önlemin alınmadığı, alınacak kararlar için sürekli merkeze danışıldığı görülmektedir.⁶¹ Elbette isyanın başlarında Sancak mütesellimi Yusuf Bey'in aldığı sert önlemler ve cezalandırma yöntemlerinin, bölgede isyanın yayılması ve kontrolden çıkmasına neden olduğunu söylemek yanlış olmaz. Yunanca kaynaklarda, özellikle Yusuf Bey'in zalimliklerine vurgu yapılarak uygulamalarının Rumlar arasında kin ve nefreti artırdığını ve dolayısıyla isyanın yayılmasını kolaylaştırdığı vurgulanmaktadır.⁶²

İsyana karşı başta Patrik olmak üzere cemaat dini liderleri, kocabaşılar ve diğer cemaat ileri gelenleri uyarılarak isyan hakkında bilgi verilmiş. Ardından isyana katıldıkları tespit edilenlerin tutuklanarak cezalandırılması, isyana dahil olmayanların korunmaları fermanla bütün bölgelere bildirilmiştir.⁶³ Fermanın yayınlanmasından sonra önlem olarak, İstanbul başta olmak üzere, Rumların yoğun olarak yaşadıkları yerlerde cemaatin dini liderleri ve ileri gelenlerinin bir kısmı hapsedilerek rehin tutulmuştur.⁶⁴ İstanbul ve diğer bazı bölgelerde Hıristiyanların ellerinde bulunan silahlar toplanmış, Müslümanların silahlı

⁶⁰ BOA. HAT. 859, 7 S 1239.

⁶¹ Ilıcak başta olmak üzere pek çok tarihçi isyan karşısında Osmanlı Devleti'nin bir şaşkınlık içinde olduğunu ve isyanla mücadele için belirlenmiş tek tip bir politikasının olmadığını, taşra yöneticilerinin inisiyatif kullandıklarını ve kendi politikalarını uygulamaktan kaçınmadıklarını savunmaktadır. Bu değerlendirme merkezden uzak ve iletişimin kolay ve hızlı kurulmadığı yerler için geçerli olmakla birlikte, Selanik Sancağıyla ilgili yazışmalarda Sancak yöneticilerin sürekli merkezle irtibat içinde oldukları, danıştukları ve gelen emirlere göre hareket ettikleri görülmektedir.

⁶² Papazoglou, 1940, s. 418-419.

⁶³ Bayrak, 1999, s. 99.

⁶⁴ Seyitdanlıoğlu, 2004, s. 54.

gezmeleri ve birbirleriyle dayanışma ve ittifak içinde olmaları talep edilmiştir.⁶⁵ Bu adımların isyanın yayılmasını engellememesi üzerine daha radikal bir adım olarak, 26 Nisan 1821 yılında Şeyhülislam konağında yapılan meşveret meclisinde fetva Emîni Uryanizade'den devlete itaat etmeyen ve isyan eden Hristiyanların katli, esareti ve mallarının İslam askeri tarafından ganimet olarak alınmasına cevaz veren bir fetva alınarak bir fermanla ilgili yerlere gönderilmiştir. İstanbul'a bütün giriş ve çıkışlar kontrol altına alınarak geçiş belgesi olmayanların girişi ve çıkışına izin verilmemiştir. Son olarak da isyana katıldığı tespit edilen veya destek verdiği şüphelenilen Rum cemaati liderleri, başta İstanbul olmak üzere, Edirne, Selanik gibi kentlerde tutuklanarak, halka açık alanlarda infaz edilmiş, isyana katılanların mallarına el konulmuştur. Daha sonra İngiltere ve Rusya'nın baskısıyla, isyana katılıp, sonradan pişman olan veya af dileyenler, cizye vergilerini yeniden ödemek kaydıyla affedilmiş, malları kendilerine iade edilmiştir.⁶⁶

3.1. İsyancıların Cezalandırılması

Eflak ve Boğdan başlayıp, Mora ve diğer Rum nüfusun yaşadığı yerlere yayılan isyan nedeniyle, Rum Patriği V. Grigorios isyancı liderleri ve isyana katılanları aforoz etmesine rağmen, isyanda parmağı olduğu gerekçesiyle isyanın başlangıç günü olarak belirlenen Paskalya yortusunda Patrikhane'de idam edilerek ibret olması için göğsünde bir hafta ile Yahudiler tarafından sokaklarda sürüklenerek Haliç'te denize atılır. Bu türden cezalandırma yöntemi diğer bölgelerde de uygulanır.⁶⁷ Edirne'de eski Patrik Kirillos ile birlikte Rum ileri gelenlerinin idamından⁶⁸ sonra Selanik'te de mütesellim Yusuf Bey tarafından önceden hapsedilen Selanik Metropoliti ve bazı ileri gelenler, isyanın devam etmesi üzerine Yağ kapanı önünde idam edilerek ibret için sergilenirler.

⁶⁵ Osmanlı yöneticileri, isyan sırasında dini, Müslüman Osmanlı kimliği üzerinden önemli bir mobilizasyon aracı olarak kullandı. İsyancı Rumları zimmi statüsünden harbi statüsüne alarak, cezalandırmaya uygun yasal zemini hazırladı. Bu yolla isyanı bastırmak için aldığı sert önlemleri İslam'la meşrulaştırmaya çalıştı. Sultan Rumeli ve Eflak Boğdan'da genel bir seferberlik ilan etti, Müslümanların İslam'ı korumak için büyük bir dayanışma içinde olmaları yönünde çağrı yaparak, İstanbul'da yapılan dayanışma ve birlik yeminin isyan bölgelerinde de yapılması için ferman yolladı. Erdem, 2005, s. 67-70.

⁶⁶ Cevdet, 1309, s.168, 181; Bayrak, 1999, 104-107; Seyitdanlıoğlu, s. 54-56; Kütükoğlu, s. 142-148; Erdem, 2005, s. 67-72; Prousis, 2011, s. 178, 190.

⁶⁷ Cevdet, 1309, s.171-172, 177.

⁶⁸ Bu olay, İnöz'de Rum gemilerinde saklanan korsanların saldırıya geçeceği ve Edirne'ye yönelerek isyan çıkaracakları yönünde söylentiler çıkması üzerine gerçekleşmiş gibi görünmektedir. Zira İnöz'de gemilerde arama yapılmış, aramada korsanların çoğunun kaçtığı tespit edildikten sonra da Osmanlı askerleri Edirne'ye gelerek güvenliği sağlamış ve dedikoduları boşa çıkarmıştır. BOA. HAT. 941, 19 Şaban 1236/22 Mayıs 1821.

Yusuf Bey'in uygulamalarını halefi Mehmet Emin Paşa aynen devam ettirerek bölgeyi sıkı bir kontrol altında tutar. Mehmet Emin Paşa Rum burjuva sınıfını ve ekonomik faaliyetlerini sınırlayarak, isyanın bölgede kısa sürede bastırılması yönünde bilinçli bir savaş politikası uygulayan nadir Osmanlı paşalarından biridir. Dolayısıyla Osmanlı yönetiminin merkezden belirlediği isyana yönelik önlemler tek tip olmakla beraber, taşra yöneticilerinin inisiyatifine bağlı olarak isyancıların kılıçtan geçirilmesi ile suçsuz Rum tebaanın korunması arasında gidip gelmiştir.⁶⁹ Selanik sancağına bağlı diğer kaza ve kasabalarda da cemaatin dini liderleri ve kocabaşları hapsedilerek isyanın önlenmesine çalışılır. Serez, Yenice, Karaferye, Ağustos, Pazargah, Langaza gibi kaza ve kasabalarda alınan bu tür önlemler başarılı olur. Bu kent merkezlerinde, Ağustos kasabası dışında, isyan çıkmaz, sadece Rum nüfusun yoğun olduğu köyler ve sakinleri bu isyana katılır. Halkidiki yarımadası ve Olympos dağındaki bazı köylerde isyan yaşanır. Örneğin Serez kazasında, başlangıçta alınan önlemler nedeniyle isyan daha başlamadan bastırılır ve bir isyan yaşanmaz.

Bu önlemlerin yanında, sancakta isyanın yaşandığı ve isyancıların toplandığı bölgelere askeri birlikler gönderilerek girilen çatışmalarda isyancılar katledilir, sağ kalanlar varsa yanlarındaki eşleri çocukları esir edilir, köyleri tahrip edilerek eşyalarına ganimet olarak askerler tarafından el konulur. İsyancıların bölgede bulunan Müslüman köylerine saldırmaları ve köylerini yakmaları nedeniyle, askeri birliklere silahlı bazı Müslüman köylüler de katılır.⁷⁰ Retina boğazında yaşanan çatışma ile Kasandra yarımadasında yaşanan çatışmalarda çok sayıda isyancı öldürülür ve esir edilir. Öldürülenlerin başları ve kulakları kesilerek İstanbul'a gönderilir ve ibret için meydanlarda teşhir edilir.⁷¹ Doğrudan isyana katılıp, çete reisleriyle birlikte Müslüman köylerine ve Osmanlı askerlerine saldıran isyancılara uygulanan bu cezaların yanında, doğrudan isyana katılmayıp, maddi destek sağlayan tüccarlar da benzer şekilde tutuklanarak meydanlarda idam edilmiş ve mallarına el konulmuştur. Örneğin Selanik'te Flemenk konsolosu olup, isyancılara maddi destek ve malzeme yardımında bulunduğu tespit edilen Canoğlu Manolaki Selanik'te idam edilerek mal ve mülkleri müsadere edilmiştir.⁷² Aynı şekilde, isyan içerisinde yer alan ve

⁶⁹ Ilıcak, 2011, s. 142, 146.

⁷⁰ Basilikos, 1961, s. 18-20.

⁷¹ Kütükoğlu, 1986, s. 142-143.

⁷² Manolakis'in mallarının müsaderesi ve idamına Selanik'teki Avusturya konsolosu itiraz etmiş, mallarının ailesine iadesini talep etmiştir. Çünkü Manolakis Flemek konsolosu ve tebaası olduğu için müsadere ve idam cezası Osmanlı Devletince uygulanamazdı. Ancak Selanik Mutasarrıfı Mehmet Emin Paşa ve Şeriye mahkemesi yaptığı inceleme sonucunda Manolakis'in Kasandra'daki asilere zahire, kurşun, fişek ve sair levazımat gönderdiğini, Aynaroz isyanına dahil olduğunu ve Selanik reayasını gizliden gizliye tahrik ettiğini tespit etmiş, Kasandra'da

destek verdiği tespit edilen Aynaroz manastırlarının yarımada dışındaki metoh adı verilen çiftlik ve mülkleri müsadere edilerek buldukları yerlerde açık artırmayla satılıp gelirleri miri hazineye eklenmiştir.⁷³

3.2. İsyancıların Mal ve Mülklerinin Müsadere Edilmesi

İsyana yönelik cezalandırma ve alınan önlemlerin yasal çerçevesini 26 Nisan 1821 yılında çıkarılan fetva oluşturuyordu. Fetva isyan edenlerin sadece katline veya esaretine değil, aynı zamanda mal ve mülklerinin müsadere edilmesine de cevaz veriyordu. Dolayısıyla hem isyana katılıp katledenlerin hem de korkarak veya isyancılara katılmak üzere kaçanların emlakı mirice zabt edilmeye başlandı. Müsadere yalnız isyancıları değil, isyana katılan veya destek verdiği tespit edilen manastır ve kilise emlakini de içeriyordu. El konulan mülklerin tespiti için merkezden özel olarak mübaşirler ve yazıcılar gönderiliyordu. Kayıtlar tamamlandıktan sonra ilgili sancak veya kaza merkezlerinde müzayede ile satışa çıkarılıyor, satıştan elde edilen gelir miriye kaydediliyordu. Ev, dükkân, değirmen, bağ, bahçe, bostan, dutluk, zeytinlik ve tarlalar el konulan emlak arasındaydı. Ayrıca idam edilen veya kaçan Rum isyancıların ev ve işyerleri önce mühürleniyor, Rumca tutulmuş defterleri tercüme edilerek mevcut malları ve alacakları tespit edilerek, alacakların hazine hesabına tahsili yolunu da gidiliyordu.⁷⁴

Aslında müsadere uygulaması geleneksel olarak Osmanlı Devleti'nin isyancılara uyguladığı İslami hukuka dayalı bir cezadır. Cezanın amacı, isyan ve eşkıyalık gibi olaylara ortaya çıkan maddi zararın, bu zarara yol açanların mal ve eşyalarına el konularak karşılanmasıdır. Müsadere, sadece suçlu kişileri

yakalanan papaz ve diğer isyancılar ile kentin ileri gelenlerinin şahitlikleriyle de suçu sabit bulunmuştur. Ayrıca Manolakis'in Osmanlı tebaası olduğu cizye kayıtlarının ve şahitlerin ifadesiyle tespit edilmiştir. İnceleme sonucunda Manolakis'in halen Osmanlı tebaası olmasına rağmen, bir yolunu bularak Danimarka ve Napolitan konsolosluğunu üstlendiği tespit edilmiş, ancak isyana katıldığı sabit olduğu için infaz edilmesine karar verilmiştir. İstanbul'dan bir mübaşir gönderilerek, malları kayıt altına alınır, evi ve dükkânları mühürlenir. Hatta evinde, isyan nedeniyle kaçan reayanın paralarının ve bunlara ait defterlerin bulunduğu ihbar edilir. Ancak yapılan incelemede bunlara ilişkin bir kayda rastlanmaz. Sonuçta Avusturya konsolosunun talebi reddedilerek, Manolakis idam edilip mallarına mirice el konulur. BOA. C.DH. 66/3293, 10 L 1237; C.ML.115/5142, 14 L 1237; 509/20715, 20 L 1236; 79/3615, 19 Ca 1237. Osmanlı Devleti, Manolakis'i cezalandırırken yabancı devletlerin isyancılar lehine müdahalesine engel olmak için dönemin devletlerarası hukukuna uygun davranmaya özen gösterir. Bu nedenle Manolakis'in Osmanlı tebaasını olduğunu hem resmi kayıtlar hem de Rum reayanın şahitlikleriyle ispatlayıp, cezalandırma işlemini gerçekleştirmiştir. Nitekim bu ispatlar üzerine yabancı devlet konsolosları olaya müdahale edememişlerdir.

⁷³ BOA. C.DH. 66/3293; C.ML.115/5142; 509/20715; 79/3615.

⁷⁴ Kütükoğlu, 1986- s.144-145; Ilıcak, 2011, s.194, Şanizade, 1274, s. 76

kapsar, suçun şahsiliği ilkesi uygulanır. Suçlunun kendi malı olan menkul ve gayri menkuller ile alacakları müsadereye tabidir. Çoğunlukla merkezi sisteme dahil kul kökenli yöneticilere ve bazen belirli gruplara yönelik olarak uygulanmıştır.⁷⁵ Yunan isyanı sırasında, Batı Anadolu, Ege adaları ile Rumeli'nin isyan çıkan bölgelerinde müsadere uygulaması hemen başlamıştır. Bu bağlamda Selanik Sancağında isyancılara yönelik müsadere uygulaması isyan merkezi olan Aynaroz manastırlarıyla, ikinci büyük isyan merkezi olan Ağustos kasabasında gerçekleştirilmiştir.

Aynaroz ve Ağustos kasabasındaki müsadere bilgileri BOA ve Selanik Şeriye sicilinde yer alan kayıtlara dayanmaktadır. Bu kayıtlara göre, Rum isyanına dahil olan Aynaroz rahiplerinin bağlı oldukları manastırların Selanik nahiyeleri ve başka yerlerde bulunan metoh (metohi) tabir olunur çiftlik, hayvan ve hububatlarının miriden zabtı için Divan-ı Hümayundan Çağalzade Mehmet Bey gönderilmiş ve bunların kayıtlarını tutmuştur. Aynaroz manastırlarının Serez kazasında çok sayıda metohileri tespit edilmiş ve burada zapt edilen emlak, hayvan ve ürünler Serez kazası müdürü marifetiyle açık artırma ile satılmıştır. Çiftliklerin zirai faaliyetlerinin devamı için bir miktar tohumluk ve çift hayvanı bırakılmış ve bu işlerin idaresi Serez kazası müdürüne verilmiştir. Bu satışta: 950 baş sağmal koyun, 800 baş toklu, 35 baş keçi, 282 çebiç (bir yaşından büyük erkek ve dişi keçi) Serez'de⁷⁶, 7162 baş koyun, 218 toklu, 40 baş koyun ve 31 baş keçi Selanik'te satılarak 44137 kuruşluk bir gelir elde edilmiştir⁷⁷. Bu metohilerde bulunan zahire ve hayvanların öncelikle müsadere edilme nedenlerinden birisi de bunların Aynaroz'da toplanan isyancıların eline geçmesini engellemektir. Kayıta isyancıların sayısının çok olduğu ve zahire kıtlığı yaşadıkları belirtilmektedir.⁷⁸

Benzer şekilde 21 Temmuz 1821 tarihli başka bir kayıta Serez kazasında Aynaroz manastırlarına bağlı olup müsadere edilen metohilerden çiftlik, tarla, bağ, emlak ve değirmenlerin gelirler ve ürünlerinin toplanıp satılma işlemleri Çağalzade'nin İstanbul'a dönmesinden sonra Serez kazası müdürü Abdurrahman Ağa tarafında devam ettirilmiş, elde edilen gelirler ayrıntılı olarak

⁷⁵ Adıyeke ve Adıyeke, 2011, s. 138

⁷⁶ Konak, han ve değirmenlerden elde edilen yıllık icar 1.165 kuruştur. Nevres köyündeki çiftlikte 12 baş öküz, 1 gübre bargiri, 6 hergele ve 2 merkeb bulunmaktadır. Ekili olarak 60 dönüm hınta, 30 dönüm şair, 60 dönüm penbe tarlası kaydedilmiştir. Hasat zamanında hasatları yapılarak, satıştan elde edilen gelir, masraflar düştükten sonra miri hazineye yollanmaktadır. BOA. C.ML.509/20715.

⁷⁷ Çağalzade Mehmet Bey'in İstanbul'dan Serez, Selanik ve manastır metohlarına yanındaki heyeti ve müsadere edilen hayvanların Serez ve Selanik'e götürülmesi için yapılan masraf 19.653 kuruş olup, masraflar çıktıktan sonra hazineye gönderilen miktar 24.483 kuruştur. S.Ş. 208/40, 19 B 1236 (22 Nisan 1821).

⁷⁸ S.Ş., 208/40-41.

İstanbul'a gönderilmiştir. Bu kayıta, Lavra, İviron, Kutlumuş, Filotheos manastırlarının Serez'de bulunan keşiş konakları, Nigrita nahiyesinde bir han, Ezova köyünde bir değirmen ile Nevres köyündeki çiftlikte yer alan ziraat aletleri, hayvanlar ve tarlalara ait bilgiler yer almaktadır.⁷⁹

Sancaktaki diğer önemli isyan merkezlerinden olup 1822 yılı ortalarına kadar direnişlerine devam eden Ağustos kazası isyancıardan temizlendi. Ardından isyancıları cezalandırmak için emlaklerinin müsaderesi işlemine hızla geçildi. 7 Ekim 1822 tarihinde eski Kapıcılar kethüdası Muhsinzade Mehmet Bey ile baş muhasebe kâtiplerinden Esseyd İbrahim Raif Efendi bölgeye yollanarak şer'i mahkemeden yollanan eminlerle birlikte, katledilen ve akıbeti bilinmeyen isyancıları ait mezra, bağ, emlak ve çiftlikler müsadere edilip deftere kaydedilmiştir. Bu mülkler kasabanın kocabaşları Mamandis ve Zafirakis'in ihbarıyla tespit edilmiştir.⁸⁰ İlgili kayda göre, 410 reayaya ait, 1631,5 dönüm tarla, 23,5 dönüm yonca tarlası, 23,5 dönüm dut bahçesi, 664,5 dönüm mülk bağ, 3 dönüm bostan, 14 dükkân, 8 mahzen, 27 değirmen, 426 ev kaydedilmiştir. Bu kayıtlar arasında, isyana karışan ve katledilen yörenin ileri gelenlerinden ve isyana liderlik eden Zafirakis'ye ait 1200 dönüm tarla ve çok sayıda ev kayıtlıdır.⁸¹

Yine aynı kasaba içinde veya sınırlarında yer alan ve çatışmalar sırasında tahrip olan, yanan kilise ve manastırlara ait emlaklar da ayrıca kaydedilmiştir. Bunlar, Prodromos manastırı ve Aya Sotira, Aya Yorgi, Aya Dimitri, Aya Mina, Aya Paraskevi, Taksiarhon, İpapantis ile Sotira metohine aittir. Bu kilise ve manastıra ait toplam 266 menzil, 10 arsa, 14 değirmen, 3 pirinç deposu, 29 dükkân, 6 ahır ve samanlık, 94 dönüm bağ, 36 dönüm bahçe, 1 dönüm yonca tarlası ve 1879 dönüm tarla kayda geçirilmiştir. Ayrıca isyanda etkin rol oynayan Kaptan Yorgos ve Tasos oğlu Andonis'in Yovaniçe köyündeki mal ve mülklerine el konularak, deftere kaydedilmiştir. Andonis'in el konulan malları şunlardır: 1943 dönüm tarla, 10 dönüm bağ, 25 ev ve harman yeri, 3 samanlık, 1

⁷⁹ BOA. C.ML.509/20715.

⁸⁰ Burada adı geçen Zafirakis, muhtemelen Ağustos kazasında isyanı organize eden ve isyanın bastırılması sırasında öldürülen Zafirakis Logothetis'tir. Nitekim, el konulan mal ve mülkler içerisindeki emlakın büyük kısmı ona ait olup belgelerde de hain Zafirakis diye anılmaktadır. Kaçan veya isyana katılanların mallarının kayıt altına alınması sırasında isyancı Zafirakis'in rakibi ve Osmanlı idaresiyle iş birliği yapan Mamandis Dragatas'ın şahitliğine başvurulması da oldukça ilginçtir. İsyân sırasında Mamantis ve Antonakis'in Mehmet Emin Paşa'nın karargâhında olması ve Osmanlı ordusunu desteklemesi, Zafirakis ve adamlarının Ağustos'ta tam destek görmelerini engellemiş, isyanı bastırılmasını kolaylaştırmıştır. S.Ş. 208/64; Şeriye sicilinde yer alan bu bilgilerin bir kısmı Yunancaya çevrilerek yayınlamıştır, ancak çevirilerin eksik ve hatalı olması nedeniyle, Sicildeki kayıtlara esas alınmıştır. Karşılaştırma için bkz. Vakalopoulos, 1973, s.442-448, 636.

⁸¹ S.Ş. 208/64-68.

anbar ve değirmen. Andonis ile Yorgos'un emlak ve anbarlarında bulunan zahire satılarak, miriye 14150 kuruş gelir olarak kaydedilmiştir.⁸² Aynaroz manastırlarında olduğu gibi, Ağustos kazasında da isyana katılan rahiplerin manastırlarına ait mülklere el konulmuştur. Bunlar Prodromos, Makirahi, Muçel? ve Dobra manastırlarıyla Apila manastırındır. Kayıtlarda Apila manastırına ait mülklere yer verilmiştir.⁸³

İsyanın bastırıldığı bölgelerde 1821 yılı sonralarına doğru isyan dolayısıyla korkarak etrafa dağılmış suçsuz reayanın yerlerine geri dönmeleri yönünde devlet bazı teşebbüslerde bulunmuştur. Ardından 1822 yılı içerisinde İstanbul'daki İngiliz elçisi Strangford Babıalı'den reyanın geri dönmelerine müsaade edilmesini talep etmiş, Rusya da bu konuda benzer taleplerde bulunmuştur. Ayrıca Rum Patrikhanesi de söz konusu reyanın çoğunun kaçmak zorunda olduğunu ve af talebinde bulduklarını bildirerek, Osmanlı Devleti'nden bu reayaların geri yerlerine dönmesine müsaade edilmesini talep etmiştir. Gelen bu talepler üzerine zaten kaçan reyanın bir an önce yerine dönmesini ve eski düzenin devam etmesini arzu eden Osmanlı Devleti, reyanın geri dönüşüne izin veren bir ferman yayınladı.⁸⁴

İsyandan korkarak kaçan ve affedilip geri dönen reyanın, malları ve mülkleri devletçe müsadere edilmiş, bir kısmı satılmış veya hazine gelirlerine kaydedilmişti. Dolayısıyla geri dönenlerin oturacak evleri, geçimlerini sağlayabilecek bir gelir kaynakları kalmamıştı. Bu nedenle geri dönen reaya el konulan mal ve arazilerinin kendilerine yeniden verilmesi hususunda padişaha arzda bulunmuşlardır. Bunun üzerine devlet bazı şartlarla bunun iadesinin mümkün olduğunu beyan ederek, bu şartlara uyanların malları ve mülklerinin iadesini kararlaştırmıştır. Buna göre: (1) Raiyyeti kabul ederek gelen ve cizye kâğıdı alanlara malları iade edilecek, ancak başka bir ülke tabiiyetinde olanlar bu haktan yararlanamayacak. (2) Müsadere edilen mal ve mülkler, ilk sahipleri veya bunların varislerine iki yıl içinde müracaat etmeleri halinde iade edilecek, süre aşımında sahibi çıkmayan emlak miriye kalacak. (3) Geri dönen reyanın, ev, arsa, dükkân, mağaza, tarla, bağ gibi malları, kime satılmış ise, muaccesesi ve yapılan masrafları ödenmedikçe, sahibine iade edilmeyecekti. Bunun yanında yeniden Osmanlı tebaası olan reaya, cizye mükellefi olacaktı. Ancak kaçış ve dönüşleri arasındaki devreye ait cizyeleri affediliyor, affedildikleri tarihten itibaren bir yıl süreyle de cizye ve örfî vergilerden muaf tutuluyorlardı.⁸⁵ İsyana

⁸² S.Ş. 208/69, 73.

⁸³ Apila manastırının Vilçiste, Leftehor ve Palistani köylerinde el konulan metohilere ait emlak şunlardır: 420 dönüm tarla, 6 dönüm bağ, bir değirmen ve 2 harap ev. Genelde bu manastırların tarla, bağ bahçe, dut bahçesi toplamda 1500 dönümün üzerindedir. S.Ş. 208/73.

⁸⁴ Kütükoğlu, 1986, s. 152-153; Ilıcak, 2011, 194-195, 200-201, 246; Prousis, 2011, s. 185-186

⁸⁵ Kütükoğlu, 1986, s.155-156; Adıyeke ve Adıyeke, 2011, s. 157-158.

öncesinde bazı bölgelerden maktuan alınmakta olan cizye vergisinin, af ve geri dönüş sonrası maktuen tahsili usulü terk edilerek 'karargir olan istiman şurutunda bade'z-zin cizyelerin ale'r-ru's tahsili maddesi mukteza-i şerife mebni' olması nedeniyle kişi başına bu kişilerce ödenmesi talep ediliyordu. Nitekim Aynaroz rahiplerinin affedilmeleri karşılığı ödeye geldikleri maktu cizye vergisini iki katına çıkarma teklifleri Tersane-i Amire'de toplanan meşveret meclisinde tartışılmış, her ne kadar cizye maddesinde Aynaroz'un teklifinin reddedilmesinin devlete zararı olacağı kabul edilse de, kişi başına tahsili uygulamasının diğer bölgelerde devletin faydasına olacağı, 'bu hususun mukteza-i şerif olub devlet-i aliye evvel ve aher her işi şer'i şerife tatbiken rüeyyet etmekte olmağla böyle noksan ve zarar aranılıb şer'i şerif iktizasından olan zarara zarar denilemeyeceği' vurgulanarak, cizyelerin kişi başına tahsili yönünde karar çıkmıştı.⁸⁶

Bu uygulamaya uygun olarak, Selanik'te müsadere işleminin uygulandığı Ağustos kasabasında, af dileyerek geri dönen reayanın bir kısmının malları ve mülkleri iade edilmiştir. Af talepleri Selanik Mutasarrıfı Mehmet Emin Paşa tarafından kabul edilerek, Ağustos kasabasında yaşadıkları yerlere dönmelerine izin verilen 33 reayaya, toplamda 164,5 dönüm tarla, 65 dönüm yonca tarlası, 16,5 dönüm dut bahçesi, 113,5 dönüm bağ, bir değirmen ile 36 ev iade edilmiştir.⁸⁷ Ayrıca, yine olaylar nedeniyle Kasandra yarımadasında yerini yurdunu terk eden reaya, çıkarılan af fermanı sonrası, tekrar yurtlarına dönmek ve el konulan mal ve mülklerinin iadesi için Selanik Muhassılı Ömer Paşa'ya başvuruda bulunmuşlardır. İstanbul'a iletilen talepleri, bölgede isyanın son bulması ve yabancı devletlerin bu durumdan faydalanarak müdahil olmalarının önlenmesi için olumlu karşılanmış ve gerekli izin verilmiştir.⁸⁸

Sonuç

Selanik Sancağındaki isyan, Filiki Eteryalı lideri İpsilantis'in Eflak ve Boğdan'da başlatıp, daha sonra Rum nüfusun yoğun olarak yaşadığı Mora, Tesalya ve Ege bölgelerindeki isyanla birlikte başlamış ve Filiki Eteryalı'nın bölgesel lideri Emmanuel Papas tarafından Aynaroz'un önde gelen dini liderleri ve diğer kaza ve nahiyelerin kocabaşları tarafından organize edilmiştir. Organizasyon, isyanın örgütlenmesi ve isyana hazırlık için alınan önlemleri, Osmanlı sancak yöneticilerinin haber almaması için oldukça gizli bir şekilde yürütülmüş, isyana önderlik eden Çamlıca, Suluca ve İpsara adalarıyla da sürekli iletişim içinde bulunmuşlardır. Özellikle isyancı adalardan gelen silahlı

⁸⁶ BOA. HAT. 863.

⁸⁷ S.Ş. 208/72.

⁸⁸ Lütfi, 1290, s. 164.

korsan gemilerinin desteği, başta Halkidiki yarımadası olmak üzere, kıyı bölgelerinde isyanın hızlı bir şekilde yayılmasını, silah, cephane ve erzak yardımı almalarını kolaylaştırmıştır. İsyancıların amacı, isyanın üssü olarak seçilen ve Rum nüfusun yoğun olduğu Aynaroz'dan ve Kasandra yarım adalarından isyanı başlatarak bu bölgelerden ve Ağustos kazasından gelecek isyancılarla hızla ilerleyerek Selanik'i ele geçirip bölgeyi Osmanlı idaresinden kurtarmaktı. Ancak Emmanuel Papas ve diğer liderlerin bu tasarıları daha isyanın hareketinin başladığı ilk aylarda, hem bölgedeki Rumlardan yeterince destek görmediği hem de Osmanlı idarecilerinin aldığı sert önlemler sayesinde büyük ölçüde engellendi. Özellikle Selanik'in İstanbul ile karadan iletişimin kesilememesi, Trakya bölgesinden yeterli sayıda asker gönderilmesi, Serezli Yusuf Bey, Behram Paşa ve Mehmet Emin Paşa gibi yöneticilerin zamanında isyan ilişkin bilgi edinmesi, başta Selanik olmak üzere, diğer kaza ve nahiyelerde önde gelen Rum dini lider ve yerel kanaat önderlerini bu konuda uyarması, bir kısmını önlem olarak Selanik'te rehin tutması, isyancıların mal ve mülklerine el konulması gibi önlemler, gerek reaya gerekse cemaat ileri gelenlerinin isyana katılmalarını engellemiştir. Bunun yanında isyan nedeniyle korkup kaçan veya isyana katılıp pişman olan reayaya istimalet uygulanması, isyanın yayılmasını büyük ölçüde engellemiştir. Ayrıca reayanın silahlarının toplanması da etkili bir önlem olmuştur. Bunların yanında özellikle Behram Paşa ve Mehmet Emin Paşa'nın isyancılara karşı yürüttüğü askeri hareketlerin başarılı olması, bazı isyan liderlerinin yakalanıp, idam edilmesi ve isyan merkezlerinin hızlı ele geçirilmesi buradaki isyan ateşinin hızla söndürülmesinde etkili olmuştur. İsyan sırası ve isyan sonrasında buradaki yöneticiler, sürekli merkez ile iletişim içinde olmuş, merkezden gelen emirleri yerine getirmişler, çoğunlukla merkezin onayını almadan kendi başlarına karar vermemişlerdir. Bu da, en azında bu bölgedeki devlet yöneticilerin panik içinde olmadıklarını, merkezle düzenli olarak haberleşerek, isyana yönelik kararları aldıklarını ve bir bütünlük içinde hareket ettiklerini göstermektedir. Son olarak, Yunan kaynaklarında isyanın bu bölgedeki lideri olarak gösterilen Serezli Emmanuel Papas'ın, adının bizim incelediğimiz Osmanlı kaynaklarında hiç anılmaması, benzer şekilde belgelerde bölgedeki isyanın bir merkez veya Rum lider tarafından yönetildiğine ilişkin bir değerlendirmeye yer verilmemesi, olaya ilişkin ifadesi alınan bazı Aynaroz başrahiplerinin isyan için adalardan gelen Rumları suçlaması, Selanik sancağındaki isyanın, Yunan kaynaklarının iddia ettiği gibi, Emmanuel Papas ve Aynaroz'daki merkezden ziyade, adalardan gelen Rumlarla bölgede eşkıyalık yapan Rum çete reisleri, yerel Rum ayan ve tüccarların Filiki Eteryaya ile ortak bir eylemi olduğu görülmektedir.

KAYNAKLAR

Arşiv Belgeleri

- BOA. HAT. 315/51279
BOA. HAT. 941, 19 N 1236; 941/40649-A, 25 Ca 1236
BOA. HAT. 940/40578, 11 L 1236
BOA. HAT. 935/40475, 8 L 1238
BOA. HAT. 931/40336-D, Selh R 1237
BOA. HAT. 928/40297-C, 17 R 1237
BOA. HAT. 925/40206, t.y.
BOA. HAT. 901/39602, 9 R 1237
BOA. HAT. 888/39264
BOA. HAT. 885/39106
BOA. HAT. 878/38891
BOA. HAT. 873, B 1239
BOA. HAT. 872, 21 N 1239
BOA. HAT. 868; 868/36811, 9 Ra 1237
BOA. HAT. 867, 25 R 1237
BOA. HAT. 865, 19 R 1237
BOA. HAT. 863, Z 1237; 863/38477, 3 B 1237
BOA. HAT. 859, 7 S 1239
BOA. HAT. 857, 11 R 1237
BOA. HAT. 837 Ra 1237
BOA. HAT. 702, Ra 1239
BOA. HAT. 278/16401
BOA. C. DH. 66/3293, 10 L 1237
BOA. C. ML. 79/3615, 18 Ca 1237
BOA. C. ML. 115/5142, 14 L 1237
BOA. C. ML. 509/20715, 20 L 1236
Selanik Şeriye Sicilleri (S.Ş.) 235/131; 205/125-128

Araştırma Eserleri

- Adıyke ve Adıyke 2011 Nükhet Adıyke ve Nuri Adıyke, 'Yunan Ayaklanması Sırasında Girit Resmo'da Müsadere ve Müzayedelere Dair Bir İnceleme', *Kebikeç* 32, s.137-168.
- Aspiotis 1992 Aspiotis Evangelinos, 'Oi Serres prin kai kata tin Epanastasi tou 1821', *Serraika Analekta*, Tomos 1, Serres. <http://www.serrelib.gr/serres1821.htm>
- Bayrak 1999 Meral Bayrak, *1821 Mora İsyanı ve Yunanistan'ın Bağımsızlığı*, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Eskişehir.

1821 Yunan İsyanı Sırasında Selanik Sancağı ve İsyana Karşı Alınan Önlemler

- Cevdet 1309 Ahmet Cevdet, *Tarih-i Cevdet*, C. XI, Matbaa-i Osmaniye, Dersaadet.
- Chionidis 1968 Georgios Chionidis, 'Ta Gegonota eis tin Periohin Naousis-Veroias kata tin Epenastasin tou 1822', *Makenonika*, Tomos VIII, EMS, Thessaloniki, s. 211-220.
- Erdem 2005 Hakan Erdem, 'Do not think of the Greeks as agricultural labourers': Ottoman reponses to the Greek War of Independence', *Citizenship and the Nation-State in Greece and Turkey* (Edt. F. Birtek- Th. Dragonas), Routledge, London and New York, s.67-85.
- Eyice 1991 Semavi Eyice, 'Aynaroz', *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.IV, TDV, İstanbul, s. 267-269.
- Filetheos 1909 Filetheos G, *H Elleniki Epanastasis*, (Karamanlıca Terc.: K. Stypsis), Typois Adelfon Misailidon, Konstantinoupoli.
- Filippidis 1881 Filippidis N. G., *H Epanastasis kai Katastrofi tis Naousis*, Typos Adelfon Barbarrigou, Athina.
- Hekimoglou 1996 Evangelos Hekimoglou, *Thessaloniki Tourkokratia & Mesopolemos*, Ekfrasi, Thessaloniki.
- İlıcak 2011 H. Şükri İlıcak, *A Radical thinking of Empire: Ottoman State and Society during the Greek War of Independence*, Ph.D. Disertation, Harvard University, Cambridge, Massachusetts.
- Kazım 1331 Musa Kazım, 'Aynaroz Tarihçesi', *TOEM*, C. XIII, Dersaadet, s. 1189-1199.
- Kütükoğlu 1986 Mübahat Kürükoğlu, "Yunan İsyanı Sırasında Anadolu ve Adalar Rumlarının Tutumları ve Sonuçları", *III. Askeri Tarih Semineri: Türk-Yunan İlişkileri*, Genelkurmay ATSE, Ankara.
- Lütfi 1290 Ahmet Lütfi Efendi, *Tarih-i Lütfi*, C. I, Matbaa-i Amire, Dersaadet.
- Mamalakis 1961 Ioannis Mamalakis, 'H Epanastasis sth Xalkidiki to 1821', *Hronika tis Halkidikis*, Teuxos 1, PILEH, Thessaloniki, s.37-51
- Mamalakis 1962 Ioannis Mamalakis, *H Epanastasi sti Halkidiki to 1821: H Symmetoxi ton Agioreiton kai o Rolos tou Emm. Pappa*, Athos Library. Thessaloniki.
- Papazoglou 1940 A. Papazoglou, 'H Thessaloniki kata ton Maio tou 1821', *Makedonika*, Tomos I, EMS, Thessaloniki, s.417-428.
- Prousis 2011 C. Theophilus Prousis, 'British Embassy Reports on the Greek Uprising in 1821-1822: War of Independence or War of Religion?' *History Faculty Publications*. Paper 21. http://digitalcommons.unf.edu/ahis_facpub/21
- Rasim 2000 Ahmet Rasim, *Osmanlı Tarihi*, C. IV, Hikmet Neşriyat, İstanbul.

- Seyitdanlıoğlu 2004 Mehmet Seyitdanlıoğlu, ‘Yunan İhtilali ve II. Mahmut’un Politikaları’, *Manas Sosyal Bilimler Dergisi*, 6 (12), s. 51-56.
- Sofronos ve Alagozoglou 1901 Sofronos Efendi ve Savvas Alagozoglou, *Agion Oros Tarihi*, K. Zividis ve N. Deodatis Matbaası, Stampol.
- Soulis 1953 Soulis Georgios, ‘H Thessaloniki kata tis Arhas tis Ellinikis Epanastaseos’, *Makedonika*, Tomos II, EMS, Thessaloniki, s. 583-589.
- Süreyya 1999 Mehmed Süreyya, *Sicil-i Osmani* (Yayn.: Nuri Akbayar), C. I-VI, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Şanizade 1274 Şanizade M. Ataullah Efendi (1274), *Şanizade Tarihi*, C. IV, Dersaadet.
- Vakalopoulos 1961 Apostolos Vakalopoulos, ‘Nea Istorika Stoiheia gia tis Epanastaseis tou 1821 kai 1854 sti Makedonia’, *Hronika tis Halkidikis*, Teuxos 1, PILEH, Thessaloniki, s. 30-36
- Vakalopoulos 1972 Apostolos Vakalopoulos, *History of Thessaloniki, Thessaloniki: Institute for Balkan Studies, Thessaloniki.*
- Vakalopoulos 1981 Apostolos Vakolopoulos, *Emmanuel Papas: H Istoría kai to Arxeío tis Oikogenias tou*, Dimitriadou & Sia E.E, Serres.
- Vakalopoulos 1984 Apostolos Vakolopoulos, *Istoría tis Makedonias: 1354-1833*, Ekd. Baniás, Thessaloniki.
- Vakalopoulos 1984 Apostolos Vakolopoulos, *Istoría tis Thasou: 1453-1912*, EMS, Thessaloniki.
- Vakalopoulos 1998 Apostolos Vakalopoulos, *H Piges tis Istorias tis Makedonias 1354-1833*, EMS, Thessaloniki.
- Vakalopoulos 2007 Apostolos Vakolopoulos , ‘H Makedonia apo tin Apovasi ton Tourkon stin Europi os to Telos tis Ellenikis Epanastaseos (1821-1829)’ *Ístoría tis Makedonias: Apo ta Proistorika Xronia os to 1912*, (Ed: A. Vakalopoulos), EMS, Thessaloniki.
- Vakalopoulos 1980 Apostolos Vakalopoulos, *Istoría tou Neou Ellinismou: H Megali Elleniki Epanastasi (1821-1829)*, Tomos V, Thessaloniki.
- Vasdravellis 1940 Ioannis Vasdravellis, ‘H Makedoniki Legeon kata to 1821’, *Makedonika*, Tomos I, Thessaloniki, s.77-107
- Vasilikos 1961 B. Vasilikos, ‘Apo tin Epanastasin tis Halkidikis tou 1821, *Hronika tis Halkidikis*, Teuxos I, PILEH, Thessaloniki, s.19-24
- Yaşar 2005 Filiz Yaşar, *Yunan Bağımsızlık Savaşında Sakız Adası*, Phoenix, Ankara.
- Yaşar 2015 Filiz Yaşar, ‘Yunan İsyânında Osmanlının Rumeli’de Aldığı Güvenlik Önlemleri: Tedabir-i Osmaniye’, *H.Ü Edebiyat Fakültesi Dergisi*, (32) 2, s. 277-297

SUMMARY

In 1814, the secret organization Filiki Eteria (Society of Friends) was founded in Odessa by prominent wealthy Greeks in diaspora with the help of Russian government to liberate Greeks and Christians in the Balkans from the Ottomans. The principal aim of the society was the revival of the Byzantine Empire. The organization moved its center from Odessa to Istanbul in 1818 to organize the revolt. After moving to the capital city, the Filiki Eteria expanded rapidly in the Greek areas of the Ottoman Empire and began to recruited members among notables and local leaders of the Greek society.

Alexander Ypsilantis, a Phanariote serving in the Russian army as general and adjutant to Tsar Alexander I, was elected as the head of the Filiki Eteria in April 1820. He planned the insurrection of all the Christians in the Balkans and force Russia to intervene in the revolt on their behalf. In February 1821, he crossed the Prut river with his companions, entering the Danubian Principalities in order to encourage the local Christians to join him. In Jassy, Ypsilantis asked all Greeks and Christians to rebel against the Ottoman authority. The Greek Orthodox Patriarch Gregory V excommunicated both Ypsilantis and his companions and declared denunciation of the revolt with the Orthodox Church.

Ypsinlatis' revolt in Moldovia and Wallachia was not supported by Russia because of the reactionary policies of the Great Powers. Shortly after this revolt, benefiting from the suitable international political conditions, the Ottoman army entered in the region and suppressed the revolt. After the suppression of the revolt, Russian Tsar dismissed Ypsilantis from his post in the Russian army for abuses of his authorities. Then Ypsilantis escaped to Austria to ask asylum but Austrian government refused to give asylum for him. Therefore, he was imprisoned by Austrian authorities and kept for seven years in Austria.

After the suppression of the revolt in Wallachia and Moldavia by the Ottomans, the Filiki Eteria planned to launch revolts in the areas largely populated by Greeks such as Peloponnese, Aegean Islands, Macedonia, Aegean coasts of Anatolia, in Constantinople and its surrounding areas. In Easter of 1821, the revolt began in the Peloponnese, and quickly expanded in other regions because of the Ottoman fierce suppression policy against rebels and local leaders of the Greek community. Especially, the executions of Patriarch Gregory V and some archbishops with local notables of the Greek community resulted in aggravation among Greek rebels.

The revolt in the province of Selanik coincided with the rebels in the other regions and was secretly organized by the local leader of the Filiki Eteria, Emmanuel Pappas, together with monks from Mount Athos and prominent Greek notables of the Province. This secret organization quickly expanded all over the province and was supported by the local notables and leaders of the Greek community and corsairs from islands of Hydra, Spetses and Psara for the preparation of revolt in the region. The object of rebels who had headquarter in the Mount Athos was to break out the revolt in

Chalkidiki then with their well-equipped men quickly attack to Ottoman forces and to liberate Selanik from Ottomans. However, their efforts to expand revolt all over the province were not backed by all Greek local leaders and subjects because of the measures quickly taken by the Ottoman rulers on time in the region.

Existence of communication and military transportation through land route between Istanbul and Selanik during the rebellion provided essential military equipments and armed forces to suppress and defeat the rebels in the region. Especially skillful Ottoman rulers', Yusuf Bey, Behram Pasha and Mehmet Emin Pasha, measures of taking hostage the local leaders of the Greek community or confiscating properties of rebels in the region prevented unification of the local Greeks with rebels against to the Ottomans. Therefore, both local Greek leaders and peasants were not able to join to revolt in Serres, Giannitsa and Berioa. Seizure of arms from Greek villagers in Chalkidiki was also effective measure to avoid the uprising. Furthermore successful military operations of Behram and Mehmet Emin Pashas against the rebels in Retina, Kasandra and later in Naoussa helped the Ottomans to secure the control over the province. Capturing of some of the rebel leaders and their execution in the squares or gates of Selanik also was of effective measures to suppress the rebellion. The local Ottoman rulers of the province were constantly in contact with the Sublime Port during the rebellion, and regularly tried to fulfil imperial orders from Istanbul, and struggled with rebels within the framework of a central suppressing plan. Moreover, the tolerance and peacemaking policy of the Ottoman government towards the Greek rebels and peasants also contributed to the suppression of the revolt in the region.